

”Det är inte som att köpa möbler på IKEA, där medföljer i alla fall en bruksanvisning”

– familjehemsföräldrars upplevelser av råd och stöd ifrån socialtjänsten

Linnéa Bengtsson
Ida Berglund

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Kandidatuppsats (SOPA63)
Vt 14

Handledare: Weddig Runquist

Abstract

Authors: Linnéa Bengtsson and Ida Berglund

Title: ” It's not like buying furniture at IKEA, there includes at least an instruction manual"- foster parents' perceptions of counseling and support from social services

Supervisor: Weddig Runquist

Assessor: Dolf Tops

From 2004 there has been a substantial increase of foster homes on a full day contribution, in relation to this, municipalities have a hard time in recruiting foster homes. Earlier studies has pointed at that social workers contact with the foster home is an important parameter when it comes to decrease risk of collaps within the sector of foster home care. Our aim with the study has therefore been to investigate opinions of foster parents regarding their experiences of social service's contacts when it comes to for example guidance, advices and supportive contribution. Moreover, another purpose has been to investigate if those contributions according to foster home parents have resulted in that they have learnt to deal with issues from a more successful point of view, focusing on issues that can stem from the placement itself and therefore make it possible continuing their mission as a foster home parent. The study is based on qualitative interviews. Our selection of respondents is consisting of 11 family home parents (distributed on seven foster homes) from two municipalities in the south of Sweden. Our conclusions are that all family home parents have experienced situations where they have seeked advice and support from the social service bureau. The experiences regarding whether social service has been supportive in those situations varies and are based mostly on the relation between foster home and social service. This relation is also impacting possibilities to get attention for other requests for different occasions. According to foster home parents no ongoing support or advisable contribution has been offered to them other than when they have taken the initiative themselves. Taken this into account, background is mirroring the social workers lack of availability as a huge issue.

Key words: Social service, foster parents, advice and support, relationship

Förord

Efter att ha fått erfara så många nya kunskaper och upplevelser inom området, önskar vi att framföra ett stort tack till de socialsekreterare som gjorde det möjligt att få kontakt med våra intervjupersoner. Vidare vill vi tacka de familjehemsföräldrar som hörde av sig till oss och delgav sina upplevelser. Sist men inte minst vill vi också tacka vår handledare Weddig Runquist för det stora engagemanget och stödet.

Linnéa Bengtsson
Ida Berglund

Lund, maj 2014

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problembakgrund och problemformulering	1
1.2 Syfte och frågeställningar	3
1.3 Avgränsningar	4
2. Tidigare forskning	5
3. Teoretisk ram	9
4. Metod och metodologiska överväganden	12
4.1 Forskningsansats	12
4.2 Val av undersökningsmetod	12
4.3 Urval och urvalsprocess	13
4.4 Genomförande av intervjuer	14
4.5 Bearbetning och analys av materialet	15
4.6 Arbetsfördelning	16
4.7 Litteratur- och artikelsökning	16
4.8 Validitet och realibilitet i kvalitativ forskning	17
4.9 Forskningsetiska överväganden	18
4.9.1 Vår ställning	18
5. Resultat och analys	20
5.1 Presentation av familjehemmen	20
5.2 Familjehemmens behov av insatser	20
5.2.1 Behov av ersättning för särskilda omkostnader	23
5.2.2 Behov av råd och stöd i kontakt med biologiska föräldrar	24
5.2.3 Behov av råd och stöd i kontakten med skolan	25
5.3 Möjlighet att påverka socialtjänstens placeringar av unga	26
5.3.1 Konsekvenser för socialtjänsten gällande möjligheten att ”välja och vraka”	26
5.3.2 Påverkansmöjligheter som familjehemsförälder gällande råd och stöd	26
5.3.3 Möjlighet att framföra kritik	29
5.4 Socialtjänstens tillgänglighet	32
5.4.1 Svåra situationer	34
5.4.2 Akuta situationer	36
5.5 Olika faktorerers betydelse för placeringen	37
5.5.1 Strukturella och individuella faktorer som förklaringsgrund	37

5.5.2 ”Tyst kunskap”	40
5.5.3 Biologiska barn som påverkande faktor	41
5.5.4 Att fortsätta som familjehem trots negativa erfarenheter	43
5.6 Sammanfattning	44
6. Avslutande diskussion	46
6.1 Inledning	46
6.2 Slutsatser	46
6.3 Egna reflektioner	48
7. Referenslista	50
Bilaga 1 – Intervjuguide	54
Bilaga 2 – Informationsbrev	57
Bilaga 3 – Påminnelsebrev	58
Bilaga 4 – Kodningsschema	59

1. Inledning

1.1 Problembakgrund och problemformulering

Idag lever cirka 12.000 barn i familjehem, vilket ökar kraftigt och har gjort sedan 2004 (Socialstyrelsen 2012a). Med familjehem avses enligt 3 kap. 2 § SoF ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt. Samtidigt har kommunerna svårt att rekrytera familjehem för att täcka det ökade behovet (Socialstyrelsen 2012b; SOU 2014:3). Barnen placeras i familjehem som en frivillig insats med stöd av 4 kap. 1 § SoL, alternativt som tvångsåtgärd enligt 2 § (s.k. miljöfall) eller undantagsvis också med stöd av 3 § LVU (s.k. beteendefall).

För att kunna erbjuda barn vård som är trygg, säker, ändamålsenlig och kontinuerlig görs en omfattande utredning av familjehemmen (4 kap. 1 § SoF). Utredningen av hemmets lämplighet handlar om både familjens sammansättning, bakgrund, livssituation, levnadsvanor, boende och närmiljö. Även varje tilltänkt familjehemsförälders personliga förutsättningar, egenskaper, och omsorgsförmåga samt inställning till uppdraget ska framgå av utredningen (4 kap. 3 § SoF). Vidare utreds även förekomsten av eventuellt våld, brottslighet och missbruk som kan äventyra barnets trygghet och säkerhet (4 kap. 2 § SoF). Den mest återkommande kontakten som socialtjänsten har med familjehemsföräldrarna är när socialsekreteraren genomför sina besök i familjehemmet minst fyra gånger per år för att enskilt samtala med såväl det placerade barnet som familjehemsföräldrarna (6 kap. 7b SoL; SOSFS 2012:11).

Att vara familjehemsförälder är krävande och många av barnen som placeras i familjehem är i behov av särskilt stöd, vilket gör att det finns ett behov av kvalificerade och lämpliga hem. I enlighet med 6 kap. 7a § SoL ska socialtjänsten ”lämna dem som vårdar sådana barn råd, stöd och annan hjälp som de behöver”. Lofstrand (2009) och Pickin, Brunsdén & Hill (2011) menar därför att det är av yttersta vikt att familjehemsföräldrarna får adekvat stöd för att klara av det. Utöver detta krävs också en fungerande verksamhet inom socialtjänsten med avseende på rekrytering, utbildning och stöd av familjehemsföräldrar (SOU 2014:3). Trots att således familjehemsplaceringar har blivit allt vanligare och ökat i omfattning innebär vart fjärde placering ett oplanerat avbrott. Dessa kan ha initierats från både familjehemsföräldrarna, biologiska föräldrar, barnet och socialtjänsten (Vinnerljung, Sallnäs & Kyhle Westermark

2001; Socialstyrelsen 2012c). Orsakerna till att placeringar avslutas oplanerat och i förtid kan vara många. I en studie från tidigt 2000-tal som Vinnerljung et al. (2001) har skrivit på uppdrag av Socialstyrelsen och som handlar om sammanbrott i tonårsplaceringar i fosterhem och på institution, så går det enligt författarna att urskilja några faktorer som ökar respektive minskar risken för sammanbrott:

- Barnen och barnets vårdhistoria
- Föräldrarnas situation
- Vårdmiljön
- Sociala arbetets betydelse, däribland utbildning till familjehemsföräldrar och socialarbetares kontakt med familjehemmen.

I detta sammanhang är det den sista aspekten som vi intresserar oss för, även om givetvis alla faktorer kan samvariera i olika hög grad. Vinnerljung et al. (2001) refererar till internationell forskning på 1980- och 1990-talen som tydligt visar att det är socialarbetarnas kontakt med familjehemmet som mycket starkt bidrar till att minska risken för sammanbrott. Bland annat har vissa studier påvisat ”att socialarbetarnas insatser är det viktigaste för vårdens stabilitet, mer betydelsefullt än såväl problemen som orsakade placeringen som barnets eller vårdmiljöns egenskaper” (ibid. s. 59). Professionellas arbete visavi familjehemsföräldrar har i mångt och mycket en starkt positiv effekt enligt tidigare forskning.

Även i Socialstyrelsens rapport (2012c) har vissa riskfaktorer för att placeringen kan komma att avslutas oplanerat och i förtid kunnat identifieras, exempelvis i det fall barnet placeras i familjehemmet efter två års ålder samtidigt som det finns biologiska jämnåriga barn i hemmet. Ytterligare riskfaktorer i detta sammanhang är att det placerade barnet har en ”tät kontakt” med sin biologiska mor, vilket Ingrid Höjer (2012) förklarar med att placeringen i familjehem väcker smärtsamma känslor kring själva separationen som förvärrar barnens situation, om man upplevt tidigare sammanbrott och beteendeproblem hos det placerade barnet (Socialstyrelsen 2012c).

Betydelsen av att ge adekvat stöd och handledning till familjehemsföräldrar är därför stort då de kan känna negativ stress och otillräcklighet. Uppdraget kan i många avseende vara psykiskt påfrestande samtidigt som familjehemmet kan ställas inför akuta situationer som kräver

snabba ställningstaganden. Uppdraget ställer stora krav på tålmod, uthållighet, inlevelse och empati, samt att familjehemmets egna behov många gånger tvingas stå tillbaka (Socialstyrelsen 2012b).

Familjehemsföräldrarna kan genom fortlöpande stöd- och utbildningsinsatser lära sig utveckla ett adekvat förhållningssätt och bemötande i förhållande till det placerade barnet och dennes familj (ibid.). I en tidig studie fann Eastman (1982) – i likhet med den forskning som Vinnerljung et al. (2001) hänvisar till – att en faktor för en lyckad placering var att det fanns en god relation mellan familjehemssekreterare och familjehemsföräldrar, särskilt i början av placeringen. Enligt Socialstyrelsen allmänna råd (2012d) bör socialnämnden se till att familjehemsföräldrarna får handledning och fortbildning som är anpassad till uppdragets karaktär.

Men vilken effekt och betydelse har socialtjänstens stöd- och utbildningsinsatser enligt familjehemsföräldrarna själva? Fungerar stödet utifrån deras egna uttalade behov? Kan ett svagt stöd från socialtjänstens sida vara ett skäl för familjehemmet att avsluta sitt uppdrag? Och omvänt: kan ett välfungerande stöd till familjehemsföräldrar minska risken för ”sammanbrott” i familjehemsplaceringen? Vinnerljung et al. (2001) konstaterade redan för mer än tio år sedan att ”det är /.../ förvånansvärt få studier som kan bidra med sådan kunskap” (s. 59), vilket också skildras i de sökningar som vi gjort. Med denna studie vill vi ge ett litet bidrag för att öka den samlade kunskapen, vilket förhoppningsvis kan leda till att andelen familjehemsplaceringar som avbryts i förtid minskar.

1.2 Syfte och frågeställningar

Vårt syfte är att analysera familjehemsföräldrars uppfattningar om och erfarenheter av socialtjänstens insatser i form av handledning och stödinsatser. Vidare är syftet att undersöka huruvida sådana insatser enligt familjehemsföräldrarna innebär att de kan lära sig att hantera problem på ett mer framgångsrikt sätt än tidigare och möjliggöra för dem att fortsätta sitt uppdrag som familjehemsförälder.

- Svarar socialtjänstens insatser mot familjehemsföräldrarna faktiska behov?
- Hur ser familjehemsföräldrarna på sin möjlighet att påverka utformningen av socialtjänstens handledning och stödinsatser?

- I vilka situationer är det enligt familjehemsföräldrarna särskilt viktigt att kunna påräkna snabba och direkta insatser från socialtjänstens sida?

1.3 Avgränsningar

Vi har valt att avgränsa vår studie till stadigvarande vård och fostran för barn, där vi med barn avser åldrarna 0-18 år. För att familjehemsföräldrarna ska ha hunnit få en uppfattning om socialtjänstens stöd även i uppföljningsarbetet har vi valt att avgränsa vår undersökning till de familjer där barnen varit placerade minst ett år.

2. Tidigare forskning

Som framgår av avsnitt 1.1 Problembakgrund hade cirka 12.000 barn år 2012 pågående heldygnsinsats i form av placering i familjehem, vilket är en kraftig ökning sedan 2004 (Socialstyrelsen 2012a). Behovet av ”råd och stöd” från socialtjänstens sida hos familjehemsföräldrar blir därför allt större, då uppdraget att vara familjehemsförälder är krävande och ställer stora krav på dessa ställföreträdande föräldrar (Löfstrand 2009; Pickin, Brunsten & Hill 2011).

Nedan berörs en bredare bild av forskningen kring området familjehemsplaceringar då vi vill belysa en representativ helhet, dock med fokus på råd och stöd utifrån familjehemsföräldrarnas perspektiv. Men intressant nog är forskning inom detta senare område, som framhölls i kapitel 1, inte särskilt utvecklade (Vinnerljung et al. 2001) vilket innebär vissa begränsningar.

I en rapport av Wåhlander (1990) framgår det att det behövs ett bra stöd åt familjehemmen för att säkerställa att de placerade barnen ska få en god vård, att omplaceringar ska minska och att fler familjehem ska välja att fortsätta. En svårighet med att vara familjehem är att förutsäga det placerade barnets beteende jämfört med om familjen har biologiska barn (Höjer 2003). Men det finns fler faktorer som påverkar familjehemmet, förutom det placerade barnet, exempelvis familjehemsföräldrarnas relation till varandra, det placerade barnets biologiska föräldrar, längden på placeringen samt stödet och inställningen från socialsekreteraren (Wåhlander 1990). En viktig faktor för en ”lyckad” placering är att det finns en god relation mellan familjehemssekreteraren och familjehemsföräldrarna, särskilt i början av placeringen (Eastman 1982; Höjer 2012), vilket även Vinnerljung et al. (2001) har påpekat. Andra faktorer för att placeringen skulle bli framgångsrik är familjehemsföräldrarnas relation till barnet, att de kan sätta barnets behov framför sina egna, att familjehemsföräldrar kan tolerera attityder och värderingar som är olika deras egna och relationen mellan familjehemsföräldrarna och de biologiska föräldrarna (Höjer 2012).

I den forskningsrapport som Vinnerljung et al. (2001) har genomfört undersöktes vad sammanbrott av tonårsplaceringar vid fosterhem och institution kan bero på. De studerar det sociala arbetets påverkan genom att studera tidigare undersökningar. De finner då i flera studier (Barth & Berry 1988; Pardeck 1984a, 1984b; Goerge 1994) att risken för sammanbrott ökar

desto fler socialarbetare eller myndigheter som är inblandade i genomförandet och uppföljningen av en placering. Om fosterföräldrarna får en anpassad utbildning kan detta minska risken för sammanbrott (Boyd & Remy 1978). I en annan studie (Stone & Stone 1983) som vi tagit del av, bestående av slutligen 63 familjehemsplacerade barn, framgår det att socialarbetarens kontakt med fosterhemmet kan minska risken för sammanbrott. Författarna menar att socialarbetarnas insatser är den enskilt viktigaste åtgärden för vårdens stabilitet, till och med viktigare än personligheten hos familjehemsföräldrarna och det placerade barnet. Enligt dessa studier framstår alltså det sociala arbetet som en mycket betydelsefull del för att åstadkomma en godplacering.

I dagens läge är det i Sverige svårt att rekrytera familjehem för att kunna täcka det ökade behovet (SOU 2014:3). Enligt en studie av Löfstrand (2009) som baseras på empiriska studier av fem former av organisering av familjehemsvård där en av formerna, ett samarbetsprojekt om familjehemsvård för tonåringar har studerats mer ingående, framhåller hon att *en* anledning kan vara att familjehemmen får för lite stöd. I studien skriver Löfstrand om en familjehemsförälder som förklarade, att ”man ser ju hur stressade de [familjesekreterarna] är och då tar man ju inte upp saker, man vill ju inte belasta dom mer” (ibid., s. 77). Ett annat familjehem ville avsluta sitt uppdrag då man ansåg att stödet från socialtjänsten vara bristfälligt och att de som familjehemsföräldrar fick ta för mycket ansvar. Att vara familjehem åt en tonåring – som Löfstrands studie är inriktad på – kräver stort engagemang och tid, något som kan upplevas som en bristvara. I kombination med bristande stöd kan detta innebära så pass stora påfrestningar för familjehemsföräldrarna att det leder till oplanerade avbrott (ibid.). Denna omständighet belyser även Ingrid Höjer (2001) i sin avhandling då hon skriver att vara familjehemsförälder innebär ett stort engagemang och många glädjeämnen, men att det också är ett tidskrävande arbete som inte så sällan är tröttsamt och som leder till konflikter med olika inblandade. Många av de placerade barnen uppvisar också en egen problembild, vilket gör det svårt för familjehemsföräldrar att närma sig dem och bygga en relation (ibid.) och det kan då, framhåller Höjer, vara viktigt att man får stöd i hur man som familjehemsförälder ska förhålla sig. Viktigt att beakta för ett gott resultat är därför enligt Ingrid Höjer att man utreder särskilda kompetenser och behov av stöd utifrån olika typer av familjehem (familjehem för mindre barn, för tonåringar, jourhem och förstärkta familjehem), då detta ställer olika krav på råd och stöd från socialtjänstens sida.

Eastman (1982) beskriver uppdraget som familjehem som okonventionellt eftersom ansvaret för placerade barn delas mellan familjehemmet, (biologiska) föräldrar eller annan vårdnadshavare samt socialtjänsten. Detta gör att föräldraansvaret inte blir klart definierat vilket leder till en otydlig roll som är ohälsosamt för familjefunktionen. Rollfördelningen behöver bli bättre för att ge en ökad tillfredsställelse till familjehemsföräldrarna. En tydlig rollfördelning kan också vara gynnsamt för de placerade barnen, eftersom de upplevs vara lyckligare och kan på ett mer framgångsrikt sätt anpassa sig till normkraven i skolan samtidigt som förmågan att känna empati för andra ökar.

Vad som enligt Eastman (1982) också påverkar ”utfallet” av en placering är den makt som myndigheterna utövar. Familjehemsföräldrarna är medvetna om detta förhållande som innebär att myndigheterna har befogenhet att besluta om placeringar eller upphör med en barnplacering. Även familjehemmen agerar utifrån en maktposition eftersom det står i dess makt att antingen acceptera eller fortsätta med en placering eller begära att den ska avslutas i förtid, men samtidigt är familjehemmets maktställning ändå begränsad. Myndigheterna och familjehemmen försöker matcha placeringarna med utgångspunkt från familjehemmets resurser och förmågor, men trots detta avbryts, enligt denna studie, 41 procent av alla placeringar i förtid. För att kunna hantera dessa svårigheter behövs enligt Eastman att familjehemsföräldrarna ges ett bättre stöd.

I FoU-rapporten *Att vara familjehem, kontaktfamilj och kontaktperson i Östra Norrbotten* av Benitha Eliasson och Petra Wikström (2005) redovisas respondenternas upplevelse av behov av stöd och kontakt med socialtjänsten. En slutsats är att kontakten med socialtjänsten minskar i takt med att uppdraget fortgår. Detta beror på att familjehemsföräldrarna dels får allt större erfarenhet och kompetens för att fullgöra sitt uppdrag, dels att kontakt- och stödbehovet varierar utifrån barnet och dess behov, och dels att stödbehovet varierar utifrån hur relationen mellan familjen och barnet fungerar. Författarna betonar också vikten av att som t.ex. familjehemsförälder ha en fast ”kontaktperson” på socialtjänsten till vilken man kan vända sig då svårigheter uppstår, inte minst i akuta skeden.

Vidare framhåller Eliasson och Wikström (2005) respondenternas självpåtalade behov av att få ”råd och stöd” från socialtjänsten när svårigheter faktiskt inträffar, även om det är oklart vad dessa insatser bör *inhålla*. Forskarnas undersökning visar att det finns stora skillnader i

upplevelsen av stöd mellan kommunerna (i östra Norrbotten), och där negativa erfarenheter framför allt förklaras med socialtjänstens bristande tillgänglighet.

I en annan rapport genomförd 2001, som baseras på en enkätstudie representerad av 35 familjehem, genomförd i Solna stad pekar Sara Högdin och Eva Wåhlander (2003) på att de flesta familjehem i det stora hela är nöjda med den kontakt och det stöd som ges via socialtjänsten. De vanligaste förekommande situationerna då familjehemsföräldrarna upplever ett behov av stöd är dels i kontakten med barnets biologiska föräldrar, dels när speciella svårigheter uppstår, dels när man behöver insatser från sjukvården samt i kontakter med skola eller förskola.

Ett alternativ till att socialtjänsten ger stöd till familjehemmen är att ta hjälp av konsulentstödd familjehemsvård som ger råd, stöd och annan hjälp till familjehemmen (Persson 1991). Familjehemskonsulenterna stöttar familjehemmen genom att besöka dem minst en gång per månad och ha regelbunden telefonkontakt en gång i veckan. Familjehemmen var i denna studie mycket nöjda med stödet som de fick (ibid.). Att utreda ett familjehem och upprätthålla en nära kontakt är tidskrävande för kommunerna, vilket konsulentstödda organisationer kan avlasta socialtjänsten med (Fastman 2004), men samtidigt är det en kostsam insats att upphandla för kommunens sida vilket gör att kommunen – om man ens använder sig av denna form av privata insats – begränsar den till att gälla ”svåra” fall.

3. Teoretisk ram

Socialt arbete beskrivs ofta i termer av ett möte mellan socialarbetare och klient, eller som i vårt fall mellan familjehemsföräldrar, unga och socialtjänsten. För att berika och fördjupa vår förståelse kring detta har vi valt att inta ett social interaktionistiskt perspektiv som fokuserar och betonar relationen mellan individer i deras samspel (Lindqvist & Nygren, 2006). Viktigt att beakta i vår studie, är att socialtjänsten representeras av socialsekreterare och att det är i den kontakten den sociala interaktionen med familjehemsföräldrarna sker.

Ytterligare en styrka inom den sociala interaktionismen är att vi också kan fokusera på det processuella samspelet mellan inre och yttre faktorer, dvs. individens upplevelser, erfarenheter, tolkningar och handlingsstrategier samt de materiella och institutionella villkor och omständigheter som finns (Månsson 2013), vilket i relation till vår studie representerar familjehemsföräldrar i förhållande till socialtjänsten. Exempelvis, familjehemsföräldrarnas önskemål/förväntningar i förhållande till socialtjänstens möjligheter och begränsningar enligt regelverk, styrdokument osv. En social interaktionistisk teoriram har sin utgångspunkt i de möten som äger rum mellan människor och samspelet mellan individer och den sociala omgivningen. Aktörer tillmäts stor betydelse, även om omgivande strukturers betydelse inte förnekas.

Goffman (2009/1959) definierar ansikte-mot-ansikte-interaktion som ”individernas ömsesidiga inflytande på varandras handlingar och sätt att fungera när de befinner sig i varandras omedelbara fysiska närvaro”, dvs. *när människor möts*, för att återge den svenska titeln på Goffmans essäsamling *Interaction Rituals* (1967). En interaktion kan enkelt uttryckt sägas utgöra alla handlingar och beteenden som kommer till uttryck vid ett givet tillfälle när individer möts. *Social* interaktion utgörs av handlingar och beteende som uppstår mellan två eller flera människor som är ömsesidig beroende av varandra vilket innebär att deras beteende försöker påverka eller tar hänsyn till den andra partens upplevelser. Detta innebär i sin tur att de inblandade parterna inte behöver träffas fysiskt men det är nödvändigt att de är medvetna om varandra och har varandra i åtanke (Rummel 1976).

Vidare framhåller Goffman (2009/1959) att om parterna känner eller av olika anledningar känner till varandra före den aktuella interaktionen, så kan de utgå från antaganden om perso-

nen ifråga för att förutsäga dennes beteende i nuet och framöver. Det är inte i det direkta mötet som det händer något avgörande utan istället finns ”fakta” bortom tid och plats för interaktionen. Under en interaktion kan störande händelser inträffa som rubbar förtroendet eller balansen, eftersom förutsättningarna för interaktionen kan visa sig vara ohållbar och vid denna typ av tillfällen kan individerna känna sig illa till mods (ibid.). I sin artikel ”On Face-Work” (1955) som ingår i hans essäsamling *När människor möts* (1970/1967) tar han upp det korrigeringsförfarande som behöver ta sin början när personer i en interaktion befinner sig ”i ett etablerat tillstånd av rituell jämviktsbrist eller onåd”, och måste återfå ”en tillfredsställande rituell status” (Goffman 1970/1967, s. 22). Det finns även beskyddande åtgärder som en individ använder sig av för att ”rädda ansiktet” på den som drabbats av till exempel en oförsämndhet, pinsamhet, en sårande ironisk anmärkning.

Dessa åtgärder bildar sammantaget den ”teknik” som individen använder sig av för att till exempel säkerställa ett gott intryck som individen åstadkommit under sin konfrontation med andra (Goffman 2009/1959). När en individ framträder inför andra människor kommer han eller hon ha många motiv för att försöka kontrollera det intryck som de får av situationen.

För att helt kunna kartlägga en situations faktiska innehåll behöver individen en fullständig information såsom att känna till alla relevanta sociala data om de andra och vad de innerst inne tycker om individen, vilket ofta är omöjligt att få. För att ändå kunna göra förutsägelser kan individen använda sig av substitut som vinkar, test och antydningar. Alltså eftersom den verklighet som individen har att göra med är otydbar måste denne använda sig av yttre tecken (Goffman 2009/1959)

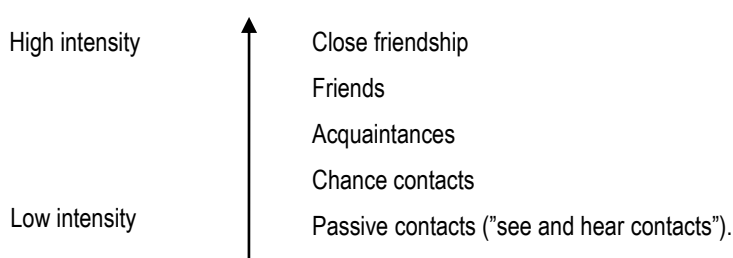
Vidare definierar Goffman (1970/1967) social interaktion som det som händer i sociala sammanhang mellan individer, detta samspel väljer han att dela in som ofokuserad och fokuserad interaktion. Ofokuserad interaktion innefattar de situationer så snart individer är i varandras närhet och påverkar varandra i något avseende, som exempel väljer han att illustrera två för varandra främmande människor som sitter bredvid varandra i bussen och kontrollerar sina respektive uppföranden för att inte vidröra den andra på opassande sätt. Fokuserad interaktion däremot handlar om två eller fler individer som har ett gemensamt fokus.

Ovanstående påvisar att ofokuserad interaktion handlar om gemensam närvaro i en situation medans det i fokuserad interaktion syftar på ett möte med ömsesidigt och gemensamt engage-

mang (Persson 2012). Anders Persson har tolkat Goffmans definitioner, ofokuserad och fokuserad interaktion som ändpunkter på ett slags spektrum där vi kan placera många olika former av interaktion beroende av graden närvaro och engagemang.

Goffman (1970) uppmärksammar också ett tillstånd som han väljer att definiera som ”tillfälligt fungerande konsensus”, vilket innebär att det finns en balans mellan ritualisering och sårbarhet med fokus på relationen där emellan. Med ritualisering syftar Goffman på handlingar som genom vilkas symboliska komponenter den handlande visar i vilken mån han är värd aktning eller i hur hög grad han finner dem andra värda respekt. Detta då i kontrast till sårbarheten som handlar om individens motstående, bedrägerier, humor, misstag och handlingar som bryter mot normer och förväntningar på andra sätt. I relation till tillfälligt fungerande konsensus ses social interaktion inte som en scen av harmoni utan som ett arrangemang där det råder tillfällig fungerande samstämmighet om att alternativet är värre, vilket är anledningen till att de berörda parterna är beredda att gå långt för att undvika det. Goffman betonar också att denna konsensus varierar ifrån situation till situation och bestäms av interaktionsordningen som grundar sig på respekt för individen, och samhällets identitetsvärde som bygger på föreställningen om hur individer ska vara. Tillfälligt fungerande konsensus kan då liknas med ett jämviktsläge, sårbarhet är ett slags kaos som uppstår då de interagerande hamnar i exempelvis konflikt vilket leder till omdefiniering av situationen. Medens ritualisering innebär en överbetoning av det rituella elementet, vilket innebär ett handlande som verkar ske utan kontroll av viljan. På så sätt försöker man vara de överordnade till lags och samtidigt ha den egna viljan i behåll.

I kontakten mellan människor finns det olika slags relationer som varierar i intensitet, vilket illustreras av den danske arkitekten Jan Gehl (2001). Han syftar på tre olika former av kontakter, lågintensiva och passiva kontakter, mer intensiva och högintensiva. Lågintensiva och passiva kontakter syftar på människor som ser och hör varandra, medans mer intensiva innebär människor som för en dialog, samt högintensiva kontakter vilket avser umgänge i nära relationer. Vidare påvisar han följande samband mellan de olika kontakterna i förhållande till låg och hög intensitet (Gehl 2001, s. 17):

4. Metod och metodologiska övervägande

4.1 Forskningsansats

Inom samhällsvetenskaplig forskning används främst två tillvägagångssätt, kvalitativ och kvantitativ metod. Den sistnämnda kännetecknas av att forskaren främst ägnar sig åt ”mätning” och eftersträvar kausalitet, generalisering och replikation. Metoden kan sägas vara linjärt med fokus på ”orsak och verkan” vilket genomsyrar en kvantitativ studie alltifrån teori till slutsatser (Bryman 2011). Kvalitativ metod däremot tar fasta på informanternas egna subjektiva upplevelser, erfarenheter, tankar, känslor och intentioner (Ahrne & Svensson 2011). En undersökning utifrån en kvalitativ metod utgår också ifrån generella frågeställningar till rapporter om resultat och slutsatser (Bryman 2011). Med tanke på att vi vill analysera just familjehemsföräldrarnas upplevelse och erfarenheter av kontakten med socialtjänsten så är kvalitativ metod den enda vars hjälp det går av besvara våra övergripande frågeställningar.

4.2 Val av undersökningsmetod

Vi har inom ramen för denna metod genomfört semistrukturerade intervjuer som bland annat innebär att intervjupersonen har stora möjligheter att fritt utforma och utveckla sina svar (Bryman 2011), vilket de inte skulle ha haft vid standardiserade intervjuer med ofta bundna svarsalternativ (May 2001). Ytterligare en styrka med denna intervjuform är att den ger möjlighet att ställa följdfrågor kring det som vi uppfattar vara intressant och viktigt, varvid intervjupersonen har möjlighet att fördjupa ett visst resonemang eller att förtydliga något som annars skulle framstå som oklart. Vi har utgått ifrån ett frågeschema (intervjuguide) där frågornas inbördes ordning kan variera i intervjusituationen men där intervjufrågorna är på förhand formulerade (bilaga 1).

Viktigt att belysa är dock de begränsningar som intervjuer medför i form av att tolka vad en utsaga betyder. Man kan således inte ta för givet att människor nödvändigtvis gör vad de säger. Det är också viktigt att reflektera huruvida en viss utsaga betyder det som vi *tror* eller om det finns andra, mer alternativa tolkningar (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2013). För att minimera dessa risker har vi tillsammans tolkat och analyserat intervjumaterialet och fört dialoger under processens gång. Ytterligare en begränsning som uppstår i intervjusituationer är att det är intervjuaren som bestämmer de frågor som ställs, vilket både kan påverka intervjupersonen positivt genom att stimulera berättandet men även hämma eller begränsa perso-

nen ifråga. För att undvika detta i största mån har vi aktivt försökt fånga den tillfrågades perspektiv (Andersson & Swärd 2008). För oss blir detta också ett sätt att distansera oss till ämnet och inta rollen som kritisk betraktare.

För att kunna utforma intervjufrågorna på ett relevant sätt har vi läst in oss på diverse underlagsmaterial (artiklar, rapporter, avhandlingar och nationella föreskrifter som Socialstyrelsen har utfärdat (t.ex. Socialstyrelsen 2012d). Därigenom har vi fått en större inblick och förståelse för hur verksamheten och familjehemsplaceringar är organiserade, vilket förhoppningsvis har bidragit till att våra frågor har blivit mer relevanta för både studien och våra intervjupersoner.

4.3 Urval och urvalsprocess

Mot bakgrund av att de riktlinjer och den lagstiftning som vi har valt att utgå från är nationella har vi gjort antagandet att val av kommun inte bör ha någon större inverkan beträffande utbildnings- och stödinsatser som riktas till familjehemsföräldrar, även om vi å andra sidan är medvetna om att det kan finnas kommunala variationer i form av resurser osv. oavsett förekomsten av en gemensam nationell plattform.

Vi har gjort ett målstyrt urval så att det är relevant för att kunna besvara våra övergripande frågeställningar (Bryman 2011). Urvalet utgörs av familjehemsföräldrar där inklusionskriterierna utgjordes av att barnen skulle ha varit placerade i familjehemmet i mer än ett år och att familjehemsföräldrarnas erfarenhet av detta uppdrag skulle vara av varierande längd. Dessa kriterier är baserat på att vi även vill belysa stöd och utbildning under den fortsatta tiden, eftersom barn som nyligen blivit placerade erbjuds tätare besök (uppföljningsmöten) än fyra stycken per år (Socialstyrelsen 2012d). På grund av sekretess har vi via socialsekreterare i två jämnstora sydsvenska kommuner (A och B) skickades en formulerad förfrågan (bilaga 2) till totalt 22 familjehem om de önskade delta i vår undersökning. Detta förfarande kan naturligtvis kritiseras då det finns en risk att socialsekreterarna *kan* styra sina utskick till enbart gälla vissa familjehem för att påverka resultatet i en för socialtjänsten gynnsam riktning. Inget tyder dock på att dessa farhågor skulle ha besannats eftersom intervjuerna även gav uttryck för starkt negativa uppfattningar om socialtjänsten.

Vår ursprungliga tanke var att endast skicka ut förfrågningar via en kommun, men för att säkerställa att vi skulle få en så hög svarsfrekvens som möjligt valde vi i slutändan att skicka ut till två kommuner. I den ena kommunen (A) hade vi kontakt med en socialsekreterare som skickade ut till de familjer som uppfyllde våra inklusionskriterier (totalt 12). I den andra kommunen (B) kontaktade vi de som arbetade som familjehemssekreterare, totalt två handläggare. Dessa skickade därefter ut vårt informationsbrev till familjehemsföräldrar som uppfyllde våra inklusionskriterier, och vars mejladresser de hade tillgång till (totalt 10). Vi önskade att socialsekreterarna skulle skicka ut informationsbrevet i pappersform för att öka chansen för att så många som möjligt skulle läsa det; vårt antagande var att färre skulle läsa det via mejl. Detta tillvägagångssätt var dock endast möjligt i den ena kommunen (A), då den andra på grund av tidbrist istället mejlade ut brevet (B). Brevet skickades ut den 3 april och därefter påminnelsebrev (bilaga 3) en vecka senare. När slutdatumet (17 april) hade passerat hade vi fått fem positiva svar från fem familjehem i kommun A och ett från kommun B. Vi önskade dock få till stånd ytterligare en intervju och kontaktade då ett familjehem som hade hört talas om vår studie och som erbjöd sig att ställa upp vid behov. Detta familjehem hade haft en placering från kommun A, dock inte just nu då familjehemmet hade placeringar från en annan kommun (C). Totalt tackade således sju familjehem ja till att delta i vår undersökning.

4.4 Genomförande av intervjuer

Totalt har vi således genomfört sju intervjuer med familjehemsföräldrar vilka hade placeringar från kommun A (totalt 5 intervjuer), kommun B (1) och kommun C (1). Vid flertalet av dessa intervjuer deltog båda familjehemsföräldrar, vilket närmare redovisas i Resultat- och analyskapitlet. Flertalet av berörda familjehem hade sedan tidigare även upplevelser av socialtjänsten även från andra kommuner varför det inte är intressant att jämföra de kommuner de hade placeringar ifrån i dagsläget, utan undersökningen tar sikte på de olika familjehemmens upplevelser och erfarenheter av ”råd och stöd” från socialtjänsten oberoende av kommuntillhörighet. Det är variationen i deras utsagor som vi vill spegla.

Intervjupersonerna fick själva välja var någonstans intervjuerna skulle genomföras vilket i fem fall blev liktydigt med deras egen bostad. De placerade barnen var inte hemma när intervjuerna gjordes till skillnad från vissa av de egna biologiska barnen, även om dessa naturligtvis inte var närvarande i själva intervjusituationen. Ett av familjehemmen ville träffas på en neutral plats och intervjun genomfördes då i grupprummet på kommunens bibliotek. Ett

familjehem bestående av en ensamstående kvinna ville att vi skulle träffas på hennes arbetsplats där intervjun kom att genomföras i ett av arbetsplatsens grupprum.

För att tillämpa de forskningsetiska kraven (Vetenskapsrådet u.å.) praktiskt, och säkerställa att respondenterna kände sig bekväma och införstådda med principerna frågade vi dem vid intervjutillfället om de tagit del av vårt informationsbrev där detta framgick. För att klargöra ytterligare påminde vi om innehållet och uppmärksammade om det var något annat de undrade innan dess att intervjun tog vid.

Vi turades om att vara huvudansvarig för intervjuerna. Den av oss som var huvudansvarig ledde intervjun medan den andre istället fokuserade på att ställa följdfrågor. Denna rollfördelning informerade vi om innan intervjun påbörjades, så att respondenten/respondenterna inte skulle vara konfunderad över vår inbördes arbetsfördelning. Intervjuerna pågick mellan 20 och 80 minuter, där den kortaste bestod av *en* familjehemsförälder.

Intervjuerna fortskred som planerat och inget specifikt oförutsett inträffade. Endast någon enstaka fråga, vid få tillfällen upplevdes som svår att förstå. Vi fick då ställa frågan på nytt och frågan uppfattades då enligt oss korrekt eftersom vi inte utifrån vår data kan se att några svar tyder på att frågorna ska ha missuppfattats. Vid flerfallet intervjuer var familjehemsföräldrarna två, detta resulterade i ett mer dynamiskt intervjumaterial då diskussioner fördes dem emellan. Vi upplever dock att vi fick uttömmande och utvecklade svar även i de fall där det var en intervjuperson.

4.5 Bearbetning och analys av materialet

Intervjuerna har spelats in på diktafon och sedan transkriberats ordagrant. Utskrifterna har vi genomfört själva vilket också bidragit till att vi under transkriberingens gång har kunnat få preliminära idéer om hur olika utsagor ska kunna analyseras. På goda grunder vill vi alltså hävda att analysen påbörjades redan i detta skede. Genom att vi själva har skrivit ut intervjuerna leder detta också till att studien är mer tillförlitlig, då vi förstår sammanhanget och att vi med hjälp av stödanteckningar lättare har kunnat tolka vad som har sagts under intervjun. På så sätt bearbetar vi också materialet ytterligare och får möjlighet till fördjupande analyser och tolkningar (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2013).

När väl utskrifterna av intervjuerna var klara läste vi igenom och kodade materialet. Utskrifterna radnumrerades vilket underlättade vårt analysarbete, som för att t.ex. identifiera likheter, skillnader och mönster. Vi har då delat upp materialet utifrån kategorier och begrepp för att sedan bygga vår tolkning utifrån intressanta förhållanden som blivit synliga (Jönsson 2010). Vi valde att var för sig läsa igenom och koda intervjuerna för att sedan träffas och göra jämförelser och diskutera eventuella skillnader eller oklarheter. De slutgiltiga huvud- och underkategorierna framgår av bifogad sammanställning (bilaga 4), där resultatet av kodningen framgår presenteras utifrån två av intervjuerna.

I kapitlet om resultat och analys återger vi citat ur intervjuerna. Syftet är tvåfaldigt: dels för levandegöra framställningen och låta intervjupersonerna komma till tals vilket stärker studiens autenticitet, dels ökar det studiens validitet eftersom läsaren själv kan relatera vår tolkning av olika utsagor mot sin egen. Citaten är utvalda i syfte att belysa det tema eller det ämne vi berör under specifika delar av analysen varpå vi vill sätta de i en kontext och skapa en helhetsbild.

Vi har valt att varsamt redigera intervjuцитaten eftersom det är ett värde i sig att citaten så långt det är möjligt överensstämmer med talspråket. Direkta transkriberingar av talspråk kan dock ibland vara svårlästa, varför vi valt att göra citaten mer läsvänliga genom att styrka stakningar och verbala upprepningsord såsom ”va”. Vi har inte gjort ändringar på ett sådant sätt att innehållet har kommit att förändras. Då delar av en utsaga har utelämnats använder vi oss av följande markering i citatet: /.../.

4.6 Arbetsfördelning

För att få en enhetlig och tydlig uppsats har vi valt att träffas för att tillsammans diskutera, analysera och skriva texten under processens gång. Som en del i att vara tidseffektiva då vi träffats har vi använt Google Docs, som är en molnbaserad sida där vi båda kunnat skriva i den pågående versionen. En del av den litteratur vi har tagit del av, har vi valt att ”dela upp” för att sedan delge varandra informationen.

4.7 Litteratur- och artikelsökning

I detta avsnitt redovisar vi de artikel- och litteratursökningar som vi gjort. Vi började med att söka på ”familjehem” i LUBsearch och använde oss då av funktionen ”peer reviewed”. Vi

fick då träff på artikeln ”School as an opportunity and resilience factor for young people placed in care” av Ingrid Höjer och Helena Johansson (2013) kring skolan och dess möjlighet att verka återhämtade för barn placerade i familjehem. Vi gick då vidare och sökte på Höjer via Libris och fick 15 träffar. (Höjer är disputerad forskare i socialt arbete inriktad med inriktning mot familjehemsverksamhet.) Ytterligare exempel på relevanta publikationer är hennes avhandling, diverse rapporter och antologikapitel.

För att specificera oss och få en internationell översikt valde vi att via LUBsearch söka på ämnesorden ”Family placement AND Social services” vilket resulterade i 211 träffar. Vidare använde vi sökorden ”foster parents and social services” och erhöll 920 träffar. Då Socialstyrelsen är den centrala myndighet som ger ut föreskrifter och vägledningar med avseende på familjehem och placerade barn och ungdomar, så valde vi att söka på dess officiella hemsida med ”familjehemsplacering” som sökord vilket resulterade i 15 publikationer. I samband med denna sökning kom vi i kontakt med bland annat studien *Oplanerade avbrott i familjehemsplaceringar av yngre barn och långvarigt placerade barn* (Socialstyrelsen 2012c).

Under processens gång har vi sedan kommit i kontakt med ytterligare relevanta källor, vilka presenteras i ovanstående kapitel ”Tidigare forskning”.

4.8 Validitet och reliabilitet i kvalitativ forskning

För att en undersökning ska vara av god kvalitet krävs att den är reliabel och valid. Reliabilitet och validitet är begrepp som ursprungligen utgår från en positivistisk forskningstradition och som inte utan vidare kan överföras på en studie som genomförts med hjälp av kvalitativ metod. Reliabilitet innebär att resultatet från studien ska bli detsamma om den replikeras vid ett senare tillfälle, medan validitet innebär att det som forskaren verkligen ”mäter” också svarar mot vad som är avsett att mätas (Bryman 2011). Att replikera en undersökning och uppnå samma resultat som tidigare är i princip omöjligt i en kvalitativ undersökning som baseras på intervjuer, då det inte är möjligt att frysa en social miljö. Det kommer därför även i vår studie vara svårt att göra om samma undersökning då den påverkas av kontexten och om någon annan skulle gjort studien skulle de kunna göra andra tolkningar än de vi gör. Som en del i tillförlitligheten och för att vår undersökning ska vara av god kvalitet, har vi kommit överens om hur vi ska tolka det vi ser och hör, vilket Bryman väljer att benämna intern reliabilitet (ibid.).

Som en motreaktion mot rubricerade begreppspår har det inom kvalitativ forskning utvecklats alternativa sätt för att kvalitetssäkra en undersökning. Bryman (2011) använder begreppet ”överförbarhet” vilket innebär att studien ger en fyllig och tät beskrivning som innebär att andra personer kan bedöma möjligheten att överföra resultatet till en annan miljö. Intern validitet innebär att det ska finnas en god överensstämmelse mellan forskarens observationer och teorier. Här kan det finnas en styrka i att göra en kvalitativ studie då forskarna har möjlighet att komma nära och lära känna kontexten och på så sätt säkerställa att teoretiska begrepp och observationerna stämmer överens något som också gäller för vår studie. Som en del i den interna validiteten finner vi det också önskvärt med flera tänkbara beskrivningar av den sociala verkligheten (Bryman 2011).

4.9 Forskningsetiska överväganden

De forskningsetiska övervägandena som väglett oss under forskningsprocessen utgår från de etiska principer som Vetenskapsrådet (u.å.) har lagt fast: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet.

Som framgår i avsnittet ovan om urvalsprocessen har information om studien och dess syfte delgivits våra respondenter i ett särskilt informationsbrev som skickades med i samband med vår brett upplagda förfrågan till presumtiva intervjupersoner som uppfyllde inklusionskriterierna (bilaga 2). I detta brev informerade vi också om deras möjligheter att avsluta sitt deltagande under studiens gång, att det stod dem fritt att avgöra om de önskade delta i undersökningen m.m. För att uppfylla konfidentialitetskravet har vi även upplyst att deras namn av-identifieras i den slutgiltiga uppsatsen. För att säkerställa att materialet inte kommit någon obehörig person tillhanda har vi under processens gång överfört ljudfilen och intervjuutskriften till en låst mapp på datorn. För att uppfylla nyttjandekravet har vi varit tydliga med att intervjuaterialet endast kommer att användas i uppsatsen. När uppsatsen är examinerad kommer samtliga ljudfiler och utskrifter att destrueras.

4.9.1 Vår ställning

Vårt intresse för familjehemsplaceringar, och kontakten i förhållande till socialtjänsten grundar sig främst på vårt intresse för yrket som socialsekreterare. Ämnet familjehemsplaceringar introducerades dock ytterligare och blev tidigt ett intresseområde då en av oss har anhöriga som är familjehemsföräldrar. Då vi intervjuat och analyserat oberoende

familjehemföräldrars upplevelser anser vi att vi kunnat förhålla oss objektiva genom vår studie. Viktigt att nämna anser vi också vara att de anhöriga inte är en del av vår studie, detta då relationen oss emellan kunde haft betydelse i intervjusituationen.

5. Resultat och analys

Nedan kommer vi att presentera och analysera den data som framkommit i vår studie. Vi har valt att integrera resultat och analys för att ge en tydlig och samlad helhetsbild. Resultaten och analysen grundar vi på våra sju genomförda intervjuer och tidigare forskning. Kopplingar görs också till den teoretiska ramen (social interaktion).

Indelningen av rubriker i detta kapitel baseras på vår kodning och kategorisering av intervju-materialet. Då vi återger citat eller sekvenser från intervjuerna så hänvisar vi till intervjuer-son enligt följande:

Intervju 1 = IP-1

Intervju 2 = IP-2 och IP-3

Intervju 3 = IP-4 och IP-5

Intervju 4 = IP-6 och IP-7

Intervju 5 = IP-8

Intervju 6 = IP-9

Intervju 7 = IP-10 och IP-11

5.1 Presentation av familjehemmen

Våra intervjuerpersoner har fullgjort uppdrag som familjehem mellan 1 och 12 år och haft 1–10 placeringar. De var bosatta i tre olika sydsvenska kommuner. De barn och ungdomarna som var placerade just nu var mellan 10 och 17 år och familjehemföräldrarna hade antingen ett eller två barn placerade hos sig. De familjehem som hade haft flera placeringar har haft de genom olika kommuner, upp emot fem olika. Alla familjer hade egna biologiska barn sedan innan, varav barnen i fyra familjer fortfarande bodde hemma.

5.2 Familjehemmens behov av insatser

Wåhlander (1990) har påpekat behovet av stöd till familjehemsföräldrar för att kunna säkerställa att barnen får en god vård. Genom de intervjuer som vi har genomfört har vi fått fram resultat som pekar åt olika håll när det gäller om insatserna från socialtjänsten svarar mot familjehemmens behov. Det finns både de situationer som där stödet enligt familjehemmen

har motsvarat deras behov men också tillfällen då stödet har upplevts som otillräckligt. Med stöd avser vi i vår studie både det som familjehemsföräldrarna får ta del av i löpande form, exempelvis planerad handledning, men också de stödinsatser som finns tillgängliga vid akuta situationer. Vi bortser således från de lagstadgade mötena som följer enligt socialtjänstlagen som endast avser uppföljning.

Några av familjehemsföräldrarna som vi har intervjuat upplevde att de kurser och utbildningar som de har blivit erbjudna har varit givande och stödjande för dem i rollen som familjehem (IP-1, IP-4, IP-5, IP-10, IP-11). De upplevde även att de kunde få handledning när de var i behov av det och menade att det inte var de inplanerade mötena som var det viktigaste, utan det som spelar roll är om familjehemmen kan få stöd när man verkligen behöver det, vilket också Eliasson och Wikström (2005) betonar som betydelsefullt. En del upplevde att det inte bara var de som tog initiativ till att kontakta socialtjänsten utan att också socialtjänsten hörde av sig vilket upplevdes som positivt då de visade att de brydde sig. Ett av dessa familjehem (IP-4, IP-5) som var nöjda med stödet när de körde fast, uttryckte dock att de önskade mer handledning under hela placeringen och inte bara vid de situationer då det upplevdes som svårast. I en intervju berättade en av familjehemsföräldrarna följande:

IP-8: /.../ om man begär att det ska vara någon insats för barnet eller liknande saker, då ordnar de [socialtjänsten] det direkt, BUP-kontakter, psykologer, utredningar, och då ordnar de ju allt sådant. Det enda jag behöver göra då är att ta barnen dit och boka en tid. Så det är väldigt bra på det sättet, mycket.

I en annan intervju berättade en familjehemsförälder (IP-9), som är ensamstående, att hon tyckte att barnet som var placerat hos henne behövde en ”manlig förebild” i form av en kontaktperson vilket socialtjänsten hade nappat på direkt och ordnat med (jfr Johansson 2006). En intervjuperson (IP-3) berättade att de misstänkte att det placerade barnet hade någon diagnos och ville därför att han skulle genomgå en utredning vilket socialtjänsten direkt hade ordnat med. Ett av familjehemmen (IP-4, IP-5) ansåg att socialtjänsten alltid har tagit dem på allvar när de framfört något och att socialsekreteraren var snabba på att återkomma per telefon om de har fått exempelvis ett meddelande. Detta familjehem ansåg också att socialtjänsten var noga med uppföljningar.

Dessa exempel kan ses som fokuserad interaktion, ett begrepp myntat av Erving Goffman (1970/1967), eftersom familjehemsföräldrarna och socialtjänsten utför en ömsesidig aktivitet. Parterna kan ha olika uppfattning om aktiviteten, men ovannämnda exempel visar på de situationer där socialtjänsten och familjehemmen är överens om målet. De är medvetna om att de är beroende av varandra: socialtjänsten är beroende av familjehemmen för att kunna ta hand om de barn som av olika anledningar inte kan bo kvar hos sina biologiska föräldrar och familjehemmen är beroende av socialtjänsten genom råd och stöd, vilket gör att de hjälper varandra i samma riktning. Det uppstår alltså en social interaktion som består av handlingar och beteende mellan parter som är ömsesidigt beroende av varandra vilket i sin tur gör att deras beteende försöker påverka eller tar hänsyn till den andra partens upplevelser (Rummel 1976). Gehl (2001) har myntat begreppen låg och hög intensitet inom ramen för social interaktion (se vidare kapitel 3). Detta innebär att även om det finns en social interaktion betyder det inte att alla parter deltar till fullo, utan det finns de situationer när de som deltar inte är fullt så aktiva som hade behövts för att åstadkomma en god relation. I dessa situationer som vi har berört hittills kan vi dock se att intensiteten verkar ha varit hög då familjehemsföräldrarna har varit nöjda med kontakten och det stöd som de fått från socialtjänsten, vilket kan liknas med Gehls (2001) begrepp mer intensiva kontakter. I vårt insamlade material kan vi se en efterfrågan av god kontakt och lättillgänglighet vilket har resulterat i att en hög intensitet legat till grund för en god relation. Detta är dock inget som är konstant utan kan variera i olika sammanhang.

Det finns även de situationer där det inte har funnits några insatser från socialtjänstens sida trots att behovet har funnits. I en intervju (IP-8) berättade till exempel en familjehemsförälder att ”det är knorrande om man ber om hjälp” och att man möts med kommentarer såsom ”behövs verkligen det?”. Ett annat par (IP-2, IP-3) berättade om att de inte upplever att de blir tagna på allvar när de hör av sig om att de behöver extra stöd. Ett annat familjehem (IP-6, IP-7) framhöll under en intervju att socialtjänsten hade svårt att tillmötesgå deras behov. Dessa exempel visar på situationer där familjehemsföräldrar inte upplever att de får det stöd som de behöver utan att de istället behöver ta mycket ansvar själva. I den studie som Löfstrand genomförde 2009 mötte hon familjehem som ville avsluta sitt uppdrag då de ansåg att de fick ta allt för mycket ansvar själva. Detta var just vad som hade hänt i intervjun där familjehemsföräldern tyckte att stödet var ”knorrande” då de inte längre samarbetade med denna kommun utan hade hittat en annan kommun där de upplevde att stödet fungerade mycket bättre. Det kan därför finnas ett samband mellan upplevelsen av att man som familjehem får ta mycket ansvar och att vilja avsluta sitt uppdrag. Dessa exempel skulle då alltså också kunna ses som

situationer där det har funnits en låg intensitet i den sociala interaktionen (Gehl 2010) och som då skulle kunna förklara familjehemsföräldrarnas missnöje med stödet från socialtjänsten. Ytterligare en förklaring till svårigheter i att få det stöd man som familjehemsförälder anser sig ha behov av kan grundas på IP- 6:s utsaga om att socialtjänsten i många fall har för höga förväntningar på dem. Detta kan också kopplas till det Goffman (2009/1959) belyser kring tidigare antaganden om personen ifråga, som då baseras på tidigare ”fakta”. I förhållande till familjehemsplaceringarna har socialtjänsten då fått en uppfattning om familjehemmets förmågor baserat på tidigare placeringar vilket sedan enligt intervjupersonen i fråga genererat för höga visioner.

Ett familjehem upplevde också en brist i den information som de fått från socialtjänsten och uttryckte sig på följande sätt:

IP-2: Och vi har ju frågat mycket om vad är det som åligger oss, vad det finns för riktlinjer, vad är vi skyldiga och vad har vi för rättigheter till? Har ni något dokument, något papper, någonting man kan få? Och svaret har varit nej, det finns inte. Vi har inte fått ett papper, inte någonting.

Under intervjun undrade vi också om de upplevde att de hade fått tillräckligt med utbildning för att klara av uppdraget. Den ena familjehemsföräldern menade att själva utbildningen inte var det viktigaste, utan att ”informationen, avsaknaden av informationen är ju ett helvete” (IP-2). En annan intervjuperson (IP-9) upplevde att socialtjänsten hade varit för sent ute med informationen vid en situation som hade inträffat strax innan jul då familjehemsföräldern lovat det placerade barnet att han skulle få fira jul med sin biologiska familj, något som socialtjänsten satte stopp för några dagar före helgdagarna eftersom man hade ansett det vara ”opassande”. Enligt familjehemsföräldern kom information alldeles för sent.

5.2.1 Behov av ersättning för särskilda omkostnader

Ett familjehem (IP-4, IP-5) hade positiva erfarenheter av att få ekonomisk ersättning när det inträffade särskilda omkostnader. Socialsekreterarna var, menade man, väldigt resonabla beträffande ersättning och utlägg i särskilt uppkomna situationer. Här kan det dock vara viktigt att tillägga att detta familjehem hade en mångårig erfarenhet av placeringar – drygt 10 år med ett tiotal placeringar från olika kommuner – vilket hade gjort att man lärt sig att förhandla och stå på sig för att få den hjälp som familjehemsföräldrarna ansåg sig berättigade att få. Under en annan intervju berättade familjehemsföräldrarna (IP-2, IP-3) att de inte hade fått något eko-

nomiskt stöd när det gällde att få ersättning till följd av att den placerade pojken hade köpt mobilspel för 2000 kr. Samma familjehem ville att socialtjänsten skulle skriva under ett åtagande för en dator som pojken skulle få från skolan då familjehemsföräldrarna själva inte ville skriva under eftersom det var förenat med ett ekonomiskt risktagande. Men socialtjänsten vägrade att göra det. Detta familjehem hade inte alls lika lång erfarenhet som det tidigare, utan uppdraget hade man haft sedan två år tillbaka och under den tiden haft *en* placering. Detta förhållande kan verka spela roll för vilken hjälp som ett familjehem får vid tillfällen med särskilt uppkomna omkostnader.

Ett annat exempel från familjehemsföräldrar då man upplevt man inte fått någon förståelse eller positiv respons alls från socialtjänsten, gäller en ekonomisk fråga där de bemöttes med beskedet att ”vi är inget försäkringsbolag”(IP-3). Intervjupersonen menar att ”det är ju inte vi heller”. Familjen i fråga upplevde sig ha en i övrigt dålig relation till socialtjänsten och var generellt sett väldigt missnöjd med socialtjänstens arbete. Citatet vittnar också om en djupgående konflikt dem emellan, då bemötandet knappast var professionellt utan påvisar snarare en oförstående attityd till familjehemmets situation. Bland intervjupersonerna var nämnda familjehem inte ensam om att ha upplevt svårigheter med att få ekonomisk hjälp på grund av olika tilläggsomkostnader. En familjehemsförälder uttryckte sin besvikelse på följande vis: ”... men då liksom var det lite motstånd till att kunna få någonting annat. Och det kunde jag känna att först så pratar man så himla mycket om det, och sen när det väl kom till kritan så var det inte så mycket med det” (IP-9).

5.2.2 Behov av råd och stöd i kontakt med biologiska föräldrar

Andra situationer där familjehemmen kan vara i behov av råd och stöd ifrån socialtjänsten är i kontakten med det placerade barnets biologiska familj. I vårt intervjumaterial framkommer det att i nästan alla familjehem fungerar denna kontakt på ett bra eller i varje fall tillfredsställande sätt mellan parterna och utan att socialtjänsten behöver vara inkopplad. Där kontakten *inte* har fungerat upplevde en av intervjupersonerna (IP-8) att socialtjänsten fanns till hands för att bistå familjehemmet. Intervjupersonen tyckte att det var skönt att ha en myndighet emellan sig och de biologiska föräldrarna och att socialtjänsten i detta fall kunde hjälpa till med att kontakta de biologiska föräldrarna om det exempelvis hade gått lång tid sedan biologiska föräldrarna hade hört av sig till barnet/barnen. I de övriga intervjuerna (IP-1, IP-2, IP-3, IP-4, IP-5) där kontakten fungerade utan socialtjänstens inblandning framgick det att de upplevde att socialtjänsten kunde hjälpa till och stötta de om det verkligen skulle behövas. IP-

8 hade också erfarenhet från en placering i en annan kommun där kontakten inte fungerade med den biologiska familjen, och ansåg att hon då inte hade fått det stöd som hon efterfrågade. Denna familjehemsförälder arbetade i en affär dit den biologiska mamman brukade komma för att diskutera frågor som rörde det placerade barnet, vilket intervjupersonen inte ansåg vare sig passande eller lämpligt. Hon framförde detta till socialtjänsten och önskade att socialsekreteraren skulle ta upp saken med den biologiska mamman, men möttes istället av att socialtjänsten tyckte att det var bra att familjehemsföräldern arbetade i en affär så att hon och den biologiska mamman på ett enkelt sätt kunde träffas där. Detta exempel är själv väldigt talande och visar på brist av intresse och respekt från socialtjänstens sida, både för familjehemsföräldern, den biologiska mamman och det placerade barnet.

5.2.3 Behov av råd och stöd i kontakt med skolan

Liksom kontakten med de biologiska föräldrarna – som i de flesta fall fungerade utan behov av socialtjänstens inblandning – fungerade också kontakten med skolan på detta sätt. Endast i ett fåtal fall fungerade inte kontakten med skolan på ett tillfredsställande sätt och i ett av dessa fall kunde socialtjänsten bistå familjehemmet. Det placerade barnet var här i behov av extra stöd i skolan vilket skolan inte ville bistå med utan socialtjänsten fick då gå in och trycka på med följd att flickan fick det stöd som hon behövde.

Skolan verkade vara en viktig kontakt för familjehemmen, särskilt för de som inte hade en positiv erfarenhet av stöd och råd från socialtjänsten. Dessa familjer upplevde då att de istället fick behövligt stöd från barnens skola. En av familjehemsföräldrarna berättade att, ”socialtjänsten har absolut inte hjälpt till med nånting, till skillnad från skolan” (IP-3). En annan intervjuperson vittnade om en sorts bekräftelse som familjehemmet fick från skolans sida: ”De ser upp till mig och tyckte verkligen jag är fantastisk som gör det, och ’vi ser upp till dig’ säger de och det är roligt att höra” (IP-9). I de fall där det funnits svårigheter i relationen mellan familjehemmet och socialtjänsten kan således skolan ses som en yttre faktor som är avgörande för huruvida familjehemmet klarar av att hanterat svårigheter i rollen som familjehemsförälder. På så vis lyckas familjehemsföräldrarna också få stöd och bli motiverade till att upprätthålla en tillfälligt fungerande konsensus i förhållande till socialtjänsten.

I ett annat fall där kontakten med skolan inte fungerade särskilt bra, så upplevde familjehemsföräldrarna (IP-10, IP-11) att socialtjänsten inte kunde bidra med något av värde, utan att det istället låg på barn- och ungdomspsykiatrin att hjälpa till.

5.3 Möjlighet att påverka socialtjänstens placeringar av unga

I vårt intervjumaterial framskyntar ett tydligt önskemål från familjehemsföräldrarnas sida om att kunna få påverka vilka barn som blir placerade. Dessa ”önskemål” baseras t.ex. på ålder, kön, barnets problembild och familjens utformning, och dessa faktorer kan av familjehemmen anses vara viktiga att beakta för att placeringen ska bli lyckosam. I våra intervjuer framfördes bland annat önskemål i stil med att ”vi har valt att rikta in oss mest på lite äldre, alltså ungdomar” (IP-4). En av familjerna uttryckte sig på följande sätt: ”Ja, det påverkade oss alla och det påverkar ju oss också hur vi tänker när vi tar emot placeringar och sånt, det gör det ju” (IP-10). I en annan intervju vill familjen begränsa urvalet av placeringar på grund av mannens fysiska hälsa eftersom han lider av en neurologisk sjukdom: ”/.../ja, vilka barn det är, man försöker ju luska ut lite vad det är för barn man eventuellt ska få. Vi har ju tackat nej till några stycken” (IP-7).

Dessa ”önskemål” som har framkommit grundar sig i upplevda begränsningar och en vilja att anpassa barnets behov i förhållande till familjehemmets faktiska förutsättningar.

5.3.1 Konsekvenser för socialtjänsten gällande möjligheten att ”välja och vraka”

Möjligheten att kunna ”välja och vraka” kan eventuellt skapa en grogrund för en lyckad placering, eftersom familjehemsföräldrarna får vara delaktiga i processen och påtala olika förutsättningar. Detta arbetssätt uppmärksammas, som tidigare nämnts, av Eastman (1982) som positivt och som en faktor som minskar risken för oplanerade avbrott. Baksidan på myntet kan dock vara att det blir svårt att finna hem till vissa barn, vilket ställer högre krav på socialtjänsten. Skulle möjligheten tas bort att påverka placeringarna finns en viss risk för att antalet familjehem skulle reduceras, vilket skulle bli problematiskt för socialtjänsten. Detta är något som även påtalades av IP-4 som framhöll att familjen hade övervägt att avsluta sitt uppdrag på grund av åldersskäl, men möjligheten att kunna begränsa urvalet hade gjort det möjligt för dem att fortsätta.

5.3.2 Påverkansmöjligheter som familjehemsförälder gällande råd och stöd

Skillnader och variationer kan vi se i intervjumaterialet när det gäller möjligheten för familjehemmen att påverka socialtjänsten beträffande insatser i form av råd och stöd. Under intervjun ställde vi frågor om hur de upplevde socialtjänstens stödinsatser (situationer där de upplevt avsaknad av råd och stöd berörs under ”Svåra situationer och Akuta situationer”) och det

som förmedlades byggde på personliga upplevelser från olika kommuner och socialsekreterare, dvs. inte enbart utifrån den nu pågående placeringen. Det framkommer inte något svarsmönster i en tydlig positiv eller negativ riktning. Som en minsta gemensamma nämnare fanns dock en samstämmig uppfattning om behovet av en snabb och lättillgänglig rådgivning och feedback, men med varierande svar beroende på hur placeringen har fungerat. Möjligheterna att få gehör från socialtjänsten varierade och blev än tydligare vid akuta situationer, särskilt under kvällstid och helger. För att tillgodose detta behov har kommunerna tillgång till en socialjour, men problemet för familjehemsföräldrarna i vår studie var dock att alla inte fått vetskap om detta, eller tagit till sig denna information.

I intervjuerna förmedlar familjehemsföräldrarna positiva upplevelser vad gäller möjligheten att få den hjälp och det stöd som de efterfrågar (utformningen av råd och stöd), exempelvis i form av handledning, möten eller insatser (avlastning osv.). Bland annat beskrev en av intervjupersonerna (IP-6) att familjehemmet hade fått tillgång till extra handledningstillfällen i ett specifikt fall då man hade svårigheter med en placering.

En av familjehemsföräldrarna (IP-8) berättade att då hon hörde av sig till socialtjänsten när det fanns behov av insatser till barnet och sedan tog socialtjänsten över. Det enda hon själv behöver göra är att boka en tid på exempelvis BUP eller hos en psykolog och ta med sig barnet dit. ”De [socialtjänsten] är väldigt bra på det sättet, mycket.” sammanfattade hon. Vidare förklarade hon att familjehemmets goda relation med socialtjänsten och gör det möjligt för dem att komma med idéer och förslag, och att hon då tyckte att socialtjänsten seriöst tar det till sig och lyssnar på henne (syftar här på en specifik kommun, då hon har både positiva och negativa erfarenheter gentemot olika kommuner). En annan familjehemsförälder ansåg sig kunna påverka och få mycket stöd och hjälp då hon har behov av det: ”Det handlar inte om att roffa åt sig det på något vis, utan det handlar om att jag har ett ansvar för en människa som ska bli en god samhällsmedborgare och då måste jag få stöd i det” (IP-9). Detta resonemang kan också kopplas till målet med familjehemsplaceringar som är att ge barnet stadigvarande vård och fostran, och där intervjupersonen i fråga kände att hon behöver stöd för att kunna fullgöra denna del av uppdraget. Intervjupersonen i vår första intervju (IP-1) upplevde inte att han varit i några situationer som hade ställt krav på extra stöd eller råd, men underströk att han sedan tidigare hade en god relation med socialtjänsten som gjorde honom trygg i händelse av att han skulle behöva extra stöd om det uppkom behov av det.

I en av intervjuerna uppmärksammades möjligheterna att kunna påverka utifrån den beroendeställning som socialtjänsten befinner sig i förhållande till familjehemmen med tanke på svårigheten att kunna rekrytera nya familjehem i tillräcklig utsträckning: ”Vi skulle kunna påverka det mycket för tyvärr är det ju så att dom är beroende av oss familjehem så jag tror att de är rätt så påverkbara när vi har något önskemål eller hur vi skulle vilja ha det”. Detta skildras också av Eastman (1982) då hon dels belyser den formella makt som socialtjänsten har, vilket ger de möjlighet att besluta om en eller avlägsna en placering, dels att även familjehem sitter i en maktposition i förhållande till myndigheten då man som familjehem kan acceptera eller avsluta en placering. Familjehemmets maktställning är dock begränsad.

Som nämnts ovan är familjehemmets möjligheter att påverka utformningen av råd och stöd olika. Flera intervjupersoner hade varit i kontakt med socialtjänsten i de kommuner där en allmän uppfattning tycks vara att dessa insatser inte alls fungerade. En del av dessa familjer hade ”tillfälligt fungerande konsensus”, för att använda Goffmans (1970/1967) begrepp, och där ramfört sina åsikter utan några synbara resultat, men hade ändå valt att fortsätta som familjehem. Därigenom kan denna ”lösning” ses som en tillfälligt fungerande samstämmighet om att alternativet är värre, vilket tycks vara anledningen till att berörda parter har varit beredda att gå långt för att undvika ett totalt sammanbrott. Ett exempel på sådana situationer är när en av familjerna var starkt missnöjd med att socialtjänsten inte var beredd att ge detta föräldrapar ytterligare handledningstillfällen utöver det fastställda antalet:

IP-2: Nej, fem var det för hon verkligen ”fem gånger får ni”. ”Jaha, men om man behöver mer då?”, sa jag. ”nej, fem gånger får ni”. Som de bekostade liksom inte mer av den här vägledningen. För att hon sa ju det väldigt tydligt där. Fem gånger /.../ att begränsa vägledningssamtal till fem gånger, alltså jag tycker det, det är ju hål i huvudet.

Trots denna begränsning och familjens missnöje var det samtidigt denna familj som likväl valde att tacka nej till fler än tre tillfällen, då man inte ”fick ut så mycket av den”. Detta kan tolkas på olika sätt. Var handledningen mer krävande än familjen hade förväntat sig, eller upplevdes den som meningslös till följd av ett otillfredsställande innehåll eller hade familjen trots allt inte möjlighet att ställa upp på fler? Den (externa) handledningen kan mycket väl ha varit upplagda på ett sådant sätt att man har arbetat med egna värderingar, förhållningssätt osv. (processhandledning) och att formen har upplevts som alltför påfrestande. Alternativt att innehållet i handledningen inte fokuserade på konkreta råd och stödinsatser (ärendehandled-

ning) i specifika situationer som familjen efterfrågade. Vid intervjutillfällena fördjupade vi oss inte mer i detalj i uppläggningsen av den externa handledningen, som dock inte var en allmän insats som erbjöds utan som förutsatte att familjen tog ett eget initiativ.

Ytterligare ett exempel på missnöjesyttringar handlade om hur socialtjänsten enligt en familjehemsförälder hade förminskat ”problematiken” när hon hade kontaktat socialtjänsten för rådgivning och stöd och då mötts av följande kommentar: ”Men det får ju inte finnas några problem här utan ’här har du ett överaktivt barn, han springer lite mycket och är lite jobbig’, men inget mer än så” (IP-8). Trots detta missnöje har denna familjehemsförälder fortsatt sitt uppdrag och anledningen till detta är i flerfallet densamma jämfört med andra familjer som har varit starkt kritiska till socialtjänstens bemötande:

IP-8: När du ser förändringar hos barnen, det är det som är det roliga tycker jag. Man kan ge dom en trygg familj genom att bara vara sig själv och erbjuda de sitt hem, och sin trygghet, vilket jag tycker är värt mycket. Sedan är det roligt med barn, jag tycker om barn, det är väl det också som gör det.

IP-9: Jag gör det för att jag älskar barn och hade jag bott i ett större hus och kanske haft en partner så hade jag säkert haft flera barn, ja. För det gör så ont i mig och se och veta att det finns så många barn som far illa ... ja, det är ju roligt om det går bra för dom, det är väl det. Liksom sporrar en.

5.3.3 Möjlighet att framföra kritik

I likhet med vad Eastman (1982) och Höjer (2012) påpekar är en fungerande och bra relation mellan socialtjänsten och familjehemsföräldrarna en viktig faktor för att placeringen ska fungera. En god relation värderas även högt i vårt insamlade intervjumaterial och denna relation verkar också vara avgörande för huruvida man upplever sig ha möjlighet att framföra kritik eller inte. Goffman (2009/1959) framhåller vikten av att berörda parter har gemensamma mål, då detta är en förutsättning för att kunna framföra kritik som leder till en förändring.

En av intervjupersonerna (IP-9) valde att skriva till högsta chefen (förvaltningschefen) och verksamhetschefen för att framföra sin kritik. Denna kritik grundade sig i att hon upplevde verkligheten som annorlunda jämfört med den bild som socialtjänsten hade målat upp när hon hade framfört sitt behov av råd och stöd. Kritiken hade sedermera lett till att situationen hade

förbättrats, men framhöll i vår intervju att hon har varit noga med att stå på sig och karaktäriserade sig själv som ”stenhård”.

Känslan av att behöva stå på sig, att vara ”stenhård” är hon inte ensam om, då även andra familjehemsföräldrar lyfter fram vissa egenskaper som en fördel i kontakten med socialtjänsten för att kunna förge sig för sina önskemål. Som exempel härpå nämns att vara drivande och ha förmåga att ta initiativ. Ett exempel på uttalande som illustrerar detta är följande:

IP-6: Så jag tycker och tror de flesta som är familjehem är nog lite, jävlarannama, det måste man ju vara ... Det går ju inte bara att sitta rakt upp och ner utan jag tror att man behöver vara så och oftast tror jag att det är såna som tar sig an dessa problem med.

Ett annat sätt att uppnå förbättringar och få sina behov tillgodosedda handlar om att förhandla med socialtjänsten:

IP-5: Men det rättar man sakta till, det har varit bra nu. När du har träffat på andra kommuner som sagt så, eller de gör inte så eller så, då vävs det samman och ställs högre krav och då får man andra uppfattningar om olika saker. På så vis förhandlas det efter hand, det lär man sig med tiden men så är det med alla jobb. Man måste förhandla.

Detta sätt att tänka och göra kan förklaras utifrån att IP-5 har ”fakta” sedan tidigare, och känner till socialtjänsten (i förhållande till andra kommuner) före den aktuella interaktionen (Goffman 2009/1959). På så vis utgår han ifrån dessa antaganden för att få sina behov tillgodosedda.

Om än strategierna ser olika ut har ovanstående familjehemsföräldrar en känsla av att socialsekreterarna lyssnar på de, och att de har möjlighet att nå förändringar, samt få råd och stöd då de efterfrågar detta. Detta blir än mer tydligt i följande citat:

IP-8: Ja, men det kan vi nog göra, [framföra kritik] alltså det känner jag att vi har så bra kontakt att vi både kan komma med idéer och med förslag o det lyssnar de på, mycket bra. Det tycker jag, absolut, i denna kommunen.

Återigen kan vi också se exempel på att det finns skillnader mellan olika kommuner. Motiven till att vara familjehem är i många fall väldigt starka och behovet av nya familjehem är stort. Trots detta finns det familjehemsföräldrar som upplever sina möjligheter som begränsade när det gäller möjligheten att påverka och utforma ”råd och stöd” i förhållande till socialtjänsten. Sättet som de blivit bemötta på har i vissa fall varit så dåligt att de valt att inte samarbeta med vissa kommuner, dvs. man har aktivt valt bort dessa kommuner till förmån för andra vilket således är ett exempel på den begränsade makt som familjehemmet trots allt kan utöva och demonstrera gentemot kommuner som man är missnöjda med. Ett par (I-4, I-5) upplevde till exempel att flickan som var placerad i familjehemmet hade psykiska problem och var i behov av hjälp, varvid man kontaktade socialtjänsten men bemöttes med misstro:

IP-6: Det var ju det att de trodde ju inte på oss verkade det som... Nej, de trodde inte på oss och jag försökte ... och de försökte. Då sa jag att då ringer jag till er högsta chef, vi behöver inte ta denna diskussionen och sedan var det precis som nej, nu flyttar hon, nu är det slutdiskuterat. Och ja visst, men så blev det ju som det blev och det var inget bra slut, det var det inte. Men nu är det som det är.

Detta illustrerar det Goffman (1970/1967) benämner som störande händelser som rubbar förtroendet eller balansen (socialtjänstens insatser stämmer inte överrens med familjehemsföräldrarnas behov), vilket resulterar i att familjehemsföräldrarna känner sig illa till mods. Intervjupersonerna i fråga har då hanterat detta på olika sätt för att återfå en rituell status, exempelvis skrivit till högsta chefen, framföra kritik osv.

Flera utsagor och citat illustrerar också hur relationen har påverkats negativt då man kontaktat socialtjänsten för att framföra kritik, vilket inte inneburit några förändringar till det bättre. Istället har dessa familjehemsföräldrar valt att inte samarbeta med dessa kommuner. En av familjehemsföräldrarna berättade att ”kommer du med någonting som du ändå tycker, du har verkligen belegg för det också, då är du ute helt” (IP-3). Att ”du är ute helt” kan i detta sammanhang tolkas som att man inte får något som helst positivt respons från socialtjänstens sida, utan att man istället upplever att man är till besvär. Samma intervjuperson upplevde även att han bemöttes av attityden ”gnäll inte”. Ett annat exempel förmedlades på följande vis i intervjun med oss: ”Försökte framföra kritik, men det rings bara vidare. Du kommer ingenstans med den här, den här kritiken kommer du ingenstans med, absolut inte. Så då är det helt kört” (IP-8). Vidare ansåg hon att man inte har möjlighet att framföra kritik som familjehem,

eftersom man inte i någon situation förväntas vara obekväm i förhållande till socialtjänsten: ”Du får inte bli obekväm som familjehem, kommer du med kritik gentemot socialtjänsten så är du kokt rent ut sagt, då blir du kokt. Då ringer de inte igen”.

Ovanstående illustrerar ett icke-fungerande samarbete mellan socialtjänsten och familjehemmen, och är exempel där man inte arbetar utefter ett upplevt och uttalat mål. Detta i sin tur har inneburit att man inte har lyckats upprätthålla ett tillfälligt fungerande konsensus (Goffman 1970/1967), trots att alternativet för socialtjänsten kan bli att det finns ett familjehem mindre att placera barn som är i behov av denna insats. Dessutom försvåras möjligheterna för familjehemsföräldrarna att genomföra en god och trygg vård för det placerade barnet. Ett uttalande som visar att parternas olika syn på målen för placeringen påverkar familjehemsföräldrarnas vilja av att samarbeta med en viss kommun är följande:

IP-8: Det stod i den här behandlingsplanen, att hon ska äta grönsaker och då tycker jag, det klart att man ger barnen mat. Man lagar ju mat varje dag, men att fokusera på att ge en unge grönsaker det tycker jag är så självklart att det behöver ju inte vara en stor del i en behandlingsplan. Då tyckte jag att de var helt fel ute.

Slutsatsen av den placeringen var att den inte fungerade bra på grund av det dåliga samarbetet mellan socialtjänsten och familjehemmet. Detta ledde till att samarbetet avslutades med kommunen, som sedan inte har hört av sig om någon fortsatt placering.

Det känns naturligt att de familjehemsföräldrar som har synpunkter och kritik skall kunna framföra detta utan att riskera negativa konsekvenser. Känslan av hur de blir bemötta varierar, vilket kan ha samband med hur familjehemmen framför sin kritik. Säkerligen arbetar socialtjänsten enligt regler och förordningar oavsett problematik, men upplevelsen hos familjehemmet varierar. Förmodligen kan familjehemmets egenskaper (livserfarenhet, utbildning, arbete) inverka på hur man löser riktigt svåra konflikter med socialtjänsten. I de fall där relationen är negativt laddad mellan familjehem och socialtjänst kan vi se ett tydligt mönster: det gäller som dessa familjehemsföräldrar får i samtliga frågor är mycket begränsat.

5.4 Socialtjänstens tillgänglighet

Vad gäller frågan om socialtjänstens tillgänglighet så fanns det även här olika uppfattningar bland familjehemsföräldrarna. IP-4 och IP-8 upplevde att de kunde få kontakt med social-

tjänsten när de var i behov av det och om socialsekreterarna inte svarade så ringde de alltid upp så fort de kunde. IP-8 ansåg bland annat:

IP-8: De är väldigt duktiga på att ringa tillbaka om det är något, och väldigt måna om att det ska fungera, vänder och vrider, och om det är något de inte kan svara på så tar de reda på det och ringer tillbaka direkt. Så det är jättebra, det är det verkligen.

Det fanns de som föredrog (IP-4, IP-9) att istället ha en mejlkontakt med socialsekreteraren om det gällde sådant som inte var akut, vilket de upplevde fungerade bra. Flera familjehem upplevde dock, i enighet med Eliasson och Wikström (2005) studie, att socialtjänsten inte svarade när de ringde och talade de in ett meddelande kunde det gå flera dagar innan de fick någon respons (IP-1, IP-3, IP-7). Flertalet var även överens om att socialtjänsten var svåra att nå vid akuta situationer som inträffade utanför kontorstid, dvs. på kvällar, helger och semestrar. Flertalet hade inte heller fått tillgång till något akutnummer i händelse av att något skulle inträffa (IP-1, IP-2-3, IP-6-7, IP-8), vilket övriga dock hade erhållit. I flera fall tillhörde de *samma* kommun och ändå fanns skillnader om familjehemsföräldrarna kände till om det fanns något "akutnummer". I en intervju berättade intervjupersonen att hon kände till att det visserligen *fanns* akutnummer, men att hon ändå inte fått vetskap om vilket telefonnummer hon skulle använda:

IP-8: "Men varför ger ni mig inte alla telefonnummer som man kan få?" För det finns ju nummer man kan få om det är en unge som har ett riskbeteende, då behöver du ju ha en plan B. Var ringer du om det händer någonting? Så man fick ingen grundfakta, man fick inte den här grundläggande, informationen om det, nej.

IP-8 berättade att hon hade haft en flicka placerat hos sig med ett riskbeteende och hamnade en situation där flickan behövde uppsöka en psykiatrisk akutmottagning. Familjehemsföräldern försökte komma i kontakt med socialtjänsten utan att lyckas och fick då själv sätta sig i bilen och köra flickan till akutmottagningen. Två andra intervjupersonerna (IP-6, IP-9) tyckte att socialsekreterarna ofta var sjuka och på så sätt svåra att få tag på, vilket kan påverka familjehemmets uppfattning om socialtjänstens tillgänglighet. En intervjuperson (IP-7) berättade också om att det var en väldig ruljans på socialsekreterarna vilket gjorde att deras tillgänglighet upplevdes som negativ. Eliasson och Wikström (2005) pekar på vikten av att ha en fast "kontaktperson" hos socialtjänsten som familjehemmen kan vända sig till, inte minst

vid akuta situationer. Kontinuitet i kontakten är värdefull, vilket också framkommer i vårt intervjumaterial. En familjehemsförälder ansåg att denna kontinuitet var positivt, då deras relation hade blivit starkare och att de visste ”var vi har socialtjänsten” (IP-4).

I praktiken är det naturligtvis omöjligt att upprätthålla en strikt kontinuitet, eftersom det skulle innebära att socialsekreterarna måste vara i tjänst dygnet runt, inte minst kvällar och helger. Som ett komplement finns därför socialjouren tillhands utanför kontorstid. Det finns dock studier som å andra sidan tyder på att risken för sammanbrott ökar ju fler socialarbetare eller myndigheter som är inblandade i genomförandet och uppföljningen av placeringen (Barth & Berry 1988; Pardeck 1984a, b; Goerge 1994). Det kan därför finnas en risk med att alltför många socialsekreterare är involverade i samma ärenden, då detta kan förstärka familjehemmens negativa upplevelse av socialtjänstens tillgänglighet.

5.4.1 Svåra situationer

I vår studie har vi försökt ta reda på om familjehemsföräldrarna har befunnit sig i en ”svår situation” där de har behövt ha råd och/eller stöd från socialtjänsten sida. Vi har även frågat familjehemmen vilka akuta situationer de har hamnat i för och hur dessa har hanterats från socialtjänstens sida (se avsnitt 5.4.2).

Bland familjehemsföräldrarna fanns det varierande uppfattningar om socialtjänsten hade funnits till hands för att hjälpa till att bemästra ”svåra situationer” av olika slag. IP-1 berättade om att familjehemmet hade ambitionen om att ha en god och fungerande relation med den biologiska mamman vilket dock har varit svårt då hon i begränsad omfattning hade varit tillgänglig. Socialtjänsten delade familjehemmets uppfattning och bekräftade för familjehemsföräldrarna att de verkligen har gjort allt som stod i deras makt för att kontakten med den biologiska mamman skulle fungera. Även ett annat par (IP-10, IP-11) upplevde att man hade fått ett positivt gensvar och stöd från socialtjänsten i en situation då den biologiska mamman hade hört av sig till familjehemmet och frågat om hon fick låna pengar. Familjehemmet tog upp saken med socialtjänsten som hade svarat: ”Ska vi prata med henne? ... [varpå familjehemsföräldrarna svarade] ’nej vi smyger ut det lite fint så får vi se om det går’. Så att det är inga problem”.

Till skillnad från ovannämnda exempel där familjehemmet upplevde sig ha fått stöd från socialtjänsten i ”svåra situationer”, hade familjehemsparet IP-6 och IP-7 mer negativa erfarenheter. De berättade om en situation där en flicka med psykiska problem hade blivit placerad

hos dem. Familjehemsföräldrarna önskade avlastning för att orka med placeringen. Socialtjänsten var oförstående till detta och avslag deras begäran. Familjehemsföräldrarna upplevde att de inte blev tagna på allvar. Samma familjehem berättade också om att de ville att samma flicka skulle utredas på grund av hennes psykiska problem, så att hon skulle få den hjälp hon behövde. Inte heller här fick familjehemsföräldrarna något positivt gensvar, vilket socialtjänsten motiverade med att de ”trodde att flickans svårigheter skulle bli bättre med tiden”. En av dessa familjehemsföräldrar (IP-6) berättar då om hur hon fick ”kasta sig igenom böcker för att själv leta en passande diagnos till flickan” innan slutligen barn- och ungdomspsykiatrien öppnade en utredning.

Ett helt annat och mer existentiellt problem som IP-9 berörde gällde svårigheten att ge det placerade barnet kärlek från första början. Hon ville det gärna men upplevde det svårt att veta när det var lämpligt att närma sig barnet. En annan av intervjupersonerna (IP-10) upplevde det tvärtom som ”jobbigt” att inta en kärleksfull relation till barnet från första stund och menade på att ”bara för att ett barn kommer in genom dörren så älskar man inte det direkt”, samtidigt som hon var medveten om att barnet behövde kramar och närhet för att känna sig bekräftad. Dessa upplevelser ansåg båda intervjupersoner att de kunde prata om med socialtjänsten och att de fick stöd i hur de skulle agera. Många av de barn och ungdomar som bor i familjehem bär själva på en problembild som kan göra det svårt för familjehemsföräldrar att närma sig dem och det är då viktigt att familjehemsföräldrarna får stöd i hur de ska förhålla sig (Höjer 2001), vilket verkar ha fungerat i ovannämnda situationer.

En annan situation där socialtjänsten har fungerat på ett positivt sätt var när en placerad pojke umgicks med vad familjehemsföräldrarna (IP-10, 11) ansåg som mindre lämpliga kompisar, något som de hade kunnat dryfta med sin socialsekreterare om. När pojken hade frågat om han fick åka iväg för att träffa sina kompisar hade familjehemsföräldrarna svarat ”vi ska bara höra med socialtjänsten först”, och pojken hade då själv förstått att det kanske inte vore en så bra idé. I detta fall handlade det alltså om en fråga som familjehemsföräldrarna egentligen hade kunnat svara på själva, men för att inte de skulle behöva säga nej och på så sätt få en mindre bra kontakt med pojken använde de sig av socialtjänsten för att få det att se ut som om det var *socialtjänsten* som sa nej. Att använda sig av socialtjänsten på detta sätt verkade gynna familjehemsföräldrarna, då de inte behövde framställas som ”bovarna” för den placerade pojken. Den rollen fick istället socialtjänsten ikläda sig, vilket kanske inte heller är ett så bra al-

alternativ då pojken bild av socialtjänsten kan påverkas negativt. På sikt kan det leda till att han inte blir lika öppen vid de uppföljningssamtal som socialtjänsten har återkommande.

Även familjehemsparet IP-2 och IP-3 upplevde att den placerade pojken umgicks med ”fel” kompisar. Man hade även haft problem med att pojken hade rymt och inte skött skolan. I detta läge fick familjehemmet hjälp från socialtjänsten genom att få vägledning från en utomstående konsulent som kommunen anlidade. Detta begränsade dock socialtjänsten till fem samtalstillfällen, vilket familjehemsföräldrarna ansåg vara ”hål i huvudet” (IP-3). Denna markering från socialtjänstens sida upplevdes väldigt negativt av familjehemsföräldrarna och de ansåg inte att de fått den hjälp som man behövde.

5.4.2 Akuta situationer

Det finns exempel på situationer där familjehemmen har varit i akut behov av hjälp från socialtjänsten. Ett av dessa har vi redan belyst under avsnittet ovan eftersom det representerade en situation som både var ”svår” och ”akut” (flickan som behövde komma till en psykiatrisk akutmottagning). Familjehemsföräldern, behövde antingen socialtjänstens, eller den biologiska föräldrarnas närvaro eller ”tillåtelse” för att ta flickan till mottagningen. Hon fick då inte tag på socialtjänsten, utan till slut den biologiska modern, som gjorde besöket möjligt. Hon beskriver det själv på följande sätt:

IP-8: Men det fick jag inte tag på. Så det är ju synd, det är det, men det är ju så vissa tider, jag vet inte om dom jobbar till klockan fyra eller till klockan fem, för sen efter det får man ju inte tag på dom. Så där är ju felet.

Ett annat exempel på en akut situation gällde den i avsnitt 5.4.1 refererade pojken som hade rymt. Familjehemsföräldrarna (IP-2, IP-3) fick inte kontakt med socialtjänsten för att få råd och stöd i hur de skulle hantera den uppkomna situationen med följd att familjehemsföräldrarna anmälde pojken som försvunnen. Han kom sedan tillbaka av sig själv efter två dygn. Under ett möte som de därefter hade med socialsekreteraren framkom att det fanns ett akutnummer som familjehemmet kunde använda för att komma i kontakt med socialjouren om en situation som denna skulle uppstå igen. Att få denna information i *efterhand* kan leda till att familjehemmet upplever att man inte får hjälp av socialtjänsten när det väl gäller utan istället lämnas ensamma att hantera en problematisk och akut situation. Situationen hade enkelt

kunnat undvikas om familjehemmet hade fått denna grundläggande information inför en placering, dvs. vart man vänder sig vid akuta situationer.

5.5 Olika faktorerers betydelse för placeringen

Utifrån det empiriska materialet går det att identifiera olika faktorer som familjehemsföräldrarna anser vara betydelsefulla då det gäller huruvida en placering fungerar bra eller mindre bra. I det följande belyser vi olika aspekter på detta.

5.5.1 Strukturella och individuella faktorer som förklaringsgrund

Familjehemsföräldrarna ger uttryck för olika typer av strukturella begränsningar som man anser påverka placeringen negativt, däribland lagstiftning och kommunala riktlinjer och policier. Detta är ett exempel på den process som Månsson (2013) belyser vad gäller samspelet mellan inre och yttre faktorer. I detta fall handlar det om å ena sidan familjehemsföräldrarnas upplevelser, erfarenheter, tolkningar och handlingsstrategier i förhållande till å andra sidan de villkor som socialtjänsten verkar under (en krympande budget, lagstiftning samt nationella och kommunala riktlinjer). Familjehemmen är allmänt sett väl medvetna om socialtjänstens hårda arbetsbelastning:

IP-8: Inte så bra, inte så bra, nej det är det inte. För det är ju så att de är så överhopade med jobb eller arbete, och de har ju inte bara mina placeringar, utan det är ju så mycket mer. Och jag vet detta då jag känner många av socialsekreterarna, och vet hur många ärenden de har. Så det är med full respekt men de kan inte göra mer än så ändå. Så är det ju, men visst.

IP-9: /.../ det vet jag ju också, att de har en hård arbetsbelastning, så det klart säger man inget som familjehemsförälder, utan finner sig med att såhär är det, då får de ju inte heller så mycket stöd, tror jag inte.

IP-5: Men de har varit rätt bra, naturligtvis finns vissa saker men de kan inte hjälpa det, då de är systemet.

IP-5 lyfter över ansvaret för de brister som finns hos socialtjänsten till att gälla ”systemet”, dvs. en övergripande nivå där socialsekreteraren har begränsad möjlighet att påverka, och tycks därmed anse att man bör som familjehem inte bör ställa orimligt höga eller orealistiska krav på socialtjänsten.

En av intervjupersonerna ansåg visserligen att flertalet ”processer” tog en onödigt lång tid vilket påverkade placeringen negativt, men hade likväl en förstående attityd till att så var fallet:

IP-6: Men vi vet inte riktigt vad vi ska göra med denna flickan nu. Men jag har sagt vad jag tycker och vad jag tror men det är klart man måste ju gå igenom lagar och förordningar och allt måste ta sin tid. Och massor med pappersjobb har ni ju.

Samma familjehemsförälder menade att ”lagar och förordningar” var en anledning till att socialtjänsten hade begränsade möjligheter att agera, vilket gjorde att det uppstod en besvärande diskrepans mellan ord och handling:

IP-6: För det är ju inte bara att göra som man vill, det är så mycket, jag kan ju tänka ja nu gör man si eller så men sen är det alla lagar och regler och det måste gå en viss följd och såna grejer och då får man ju rätta sig efter det.

Familjehemsparet IP-6 och IP-7 påtalade även problemet med en socialsekreterare som varit återkommande sjuk, vilket inneburit att råd och stödinsatser hade varit bristfällig, eftersom socialtjänsten i den aktuella kommunen saknade ett fungerande back upp-system i situationer som dessa vilket således kan ses som ett systemfel:

IP-7: Plus att den ena var väldigt mycket sjuk den ena socialsekreteraren var hon, hon var väldigt mycket sjuk. Och då var det ju svårt, då kom man till receptionen och liksom ”är dom inte där?”, ”nej hon kommer inte fören om två veckor” Va, så då kände jag, det var väldigt mycket sånt.

Även om personalomsättningen inom socialtjänsten inte berörs i samtliga våra intervjuer, så tycks det underliggande budskapet ändå vara att den bristande kontinuiteten är ett problem utifrån familjehemmens horisont. Familjehemsföräldrarna var uppriktigt förvånade över när de fått behålla samma kontakt under en längre tid:

IP-4: I olika kommuner skiftar socialsekreterare ofta, men det har vi *faktiskt* haft tur med, vi har lyckats ha samma kontakt i kommunen under hela placeringen, annars så kan ju det se väldigt olika ut [egen kursivering].

Relationen mellan familjehemmen och socialtjänsten kunde påverkas av *individuella* faktorer, mer specifikt avsåg detta personkemin visavi socialsekreteraren. Detta kunde få både positiva och negativa konsekvenser, men genomgående i intervjuerna var att personkemin hade en avgörande betydelse för hur relationen med socialtjänsten utvecklades. Paret IP-4 och IP-5 menade att en fungerande personkemi var anledningen till att samarbetet med socialtjänsten fungerade så pass bra som det gjorde. Många ansåg att möjligheten till råd och stöd kunde förklaras med ”vilka socionomer det är” (IP-6, IP-7, IP-9, IP-10, IP-11). Åter igen kan man se kopplingar till Eastman (1982), Höjers (2012) och Stone och Stones (1983) resonemang om relationens betydelse för hur placeringen fungerar. Det faktum att personkemin anses vara en så pass avgörande omständighet för samarbetsklimatet mellan familjehem och socialtjänst gör att relationen i grunden är ”skakig” och starkt föränderlig. Det räcker att en socialsekreterare är återkommande sjuk för att det ska påverka uppfattningen om samarbetets kvalitet med socialtjänsten.

I flertalet av våra intervjuer gav familjehemsföräldrarna uttryck för att placeringen påverkades av såväl strukturella som individuella faktorer. I citatet nedan gav IP-6 uttryck för att det fanns möjlighet för familjehemmet att framföra (konstruktiv) kritik, samtidigt har personen en förmåga att inta socialtjänstens perspektiv och på så vis se förklaringar till varför vissa situationer hanteras på ett visst sätt:

IP-6: De försökte ju, det är ju sådant som man känner också men det var ju inte lätt för de heller, alltså socialsekreterarna /.../det är väldigt tufft och vara socialsekreterare, det har jag förstått, för det är ju mycket känslomässigt med /.../Sedan är det mycket med tror jag. Det är ju också vilka socialsekreterare. Man får, det är ju mycket kemi där också i och med att det är känsliga frågor och de kanske tycker si och de tycker så, så det är inte alltid, det kan vara mycket det med.

Långt ifrån alla intervjupersoner beaktade dock både strukturella och individuella orsaksfaktorer som en förklaring till hur placeringen utvecklades. Vissa hade mindre förståelse för socialsekreterarens arbetsuppgifter och belastning, vilket kan förklara att man ställde större krav på socialtjänsten, och utan att ta hänsyn till i vilken kontext som socialsekreterarna arbetade. Detta ansåg vi oss bland annat kunna tolka utifrån intervjun med paret IP-2 och IP-3 där familjehemmets behov och önskemål aldrig kontrasterades till socialtjänstens möjligheter att realisera dessa önskemål. Bilden av socialtjänsten förmörkades och tecknades i kategoriska uttalanden ”svart och vitt” på grund av deras oförmåga, eller ovilja att reflektera kring även de

strukturella faktorernas betydelse för placeringen. Familjehemmet saknade, enligt vår tolkning, förståelse för att socialsekreterarna har ett begränsat handlingsutrymme – och även andra arbetsuppgifter utöver det aktuella familjehemmet.

5.5.2 ”Tyst kunskap”

Utöver de individuella och strukturella förklaringar som vi har presenterat ovan kan vi även identifiera ”inre faktorer” som påverkar synen på placeringen, däribland frågan om ”trygghet” och ”sunt förnuft”.

På frågan vad som påverkade placeringen i positiv riktning uppgav bland annat IP-1 att det handlade om personliga egenskaper i form av att kunna förmedla trygghet till barnet. ”Ja, jag upplever väl att vi som familj är trygga i oss själva och det smittar väl säkert av sig på barnet som är placerat här”.

En av familjehemsföräldrarna ansåg inte att det fanns något större behov av utbildning för familjehem, då man ”endast” skulle erbjuda barnet ett ”normalt” så kallat Svenssonliv”: ”Då kände vi att det behövs ju ingen större utbildning för att vara ett normalt hem. Att ha ett familjesvensson liv så att säga. Så därför har det fungerat” (IP-11). Inte heller IP-5 ansåg att avsaknaden av utbildning var ett problem eller ens en viktig fråga eftersom ”sunt förnuft” enligt denna familjehemsförälder var grunden till en fungerande placering: ”/.../ jag tror på sunt förnuft”. Detta synsätt från nämnda familjehemsföräldrar är ett exempel på vad Michael Polanyi benämner för ”tyst kunskap” (Bergmark 1998), dvs. icke-verbaliserad erfarenhet. Kunskapen är ofta underförstådd, svår att uttrycka i ord och baserad på egna erfarenheter och färdigheter. Att man får en större förståelse, kunskap och erfarenhet ju längre tid som man har såsom familjehemsförälder kan illustreras med följande uttalande: ”I början då vi inte hållit på så länge var det bra att höra om andras erfarenheter” (IP-7). Det görs då en skillnad utifrån å ena sidan behovet av råd och stöd, och å andra sidan hur lång erfarenhet som man har som familjehemsförälder. I början var behovet större, men nu hade man fått mer erfarenheter och färdigheter och lärt sig hantera diverse situationer på ett bättre sätt – och därmed avklingade behovet av socialtjänstens råd och stöd.

Det är dock en stor skillnad på att ta hand om sina egna biologiska barn och familjehemsplacerade barn, och att dessa roller inte kan jämföras med varandra eftersom det för familjehemmet finns *externa* parter involverade. Även om en viss situation kan hanteras på ett bra sätt av

en familjehemsförälder så kan det placerade barnet bära på mycket svår inre problematik, känslor och tankar som kan ställa krav på familjehemmet för att hantera. Även kontakten med barnets biologiska förälder kan bli komplicerad och kräva stöd och råd för att kunna hanteras på ett professionellt sätt. Att i det läget hävda att det ”endast” krävs en ”normal” familj eller ”sunt förnuft” innebär att dessa familjehem inte tycks vara tillräckligt medvetna om vidden av uppdragets komplexitet, och att det hos dessa familjehem kan finnas en rädsla eller ovilja att ta del av processhandledning som ställer krav på att kunna reflektera över sina egna tillkortakommanden och känslor i förhållande till barnet och dennes biologiska föräldrar. En viss risk för kunskapsförakt kan lätt uppstå när man reducerar att alla förekommande problem och svårigheter kan hanteras med hjälp av ”sunt förnuft”.

5.5.3 Biologiska barn som påverkande faktor

Då aspekten biologiska barn identifierats som en riskfaktor enligt socialstyrelsens rapport (2012c) ”Oplanerade avbrott i familjehemsplaceringar av yngre barn och långvarigt placerade barn” valde vi vidare att analysera det stöd familjehemsföräldrarna upplevt sig få i förhållande till denna aspekt.

Biologiska, utflugna barn

Under intervjuerna frågade vi om familjehemsföräldrarna hade några egna biologiska barn, och om de trodde att detta i så fall hade haft påverkat relationen till det placerade barnet. Familjehemsföräldrarna ansåg att det var positivt att ha erfarenhet av att ha uppfostrat barn tidigare. Även intervjupersoner vars egna barn hade flyttat hemifrån ansåg att det varit positivt för det placerade barnet eftersom barnet då hade fått en positiv bild av hur ett ” normalt ” familjeliv fungerar.

IP-4: För de kommer ju, alltså från icke-normala familjer, vad som nu är normalt, det är ju subjektivt. Men de ser ju hur vi gör, alltså vid högtider och annars också. Och även barnbarn, jag har fyra barnbarn som är väldigt engagerade också på ett eller annat sätt, och de här ungdomarna är väldigt omtyckta av mina barnbarn och det gör ju saken väldigt positiv för dom. Att de är behövda och att de är uppskattade och så, så det har inte varit någon nackdel.

Familjehemsföräldrarnas egna barn – och i vissa fall också deras barnbarn – hade således varit involverade i placeringen, vilket IP-4 ansåg vara en stor fördel för de placerade barnen och

deras fortsatta utveckling. Familjehemsföräldrarna var måna om att, i bästa välmening, förmedla bilden av det goda familjehemmet.

Biologiska barn, ”hemmaboende”

Situationen är annorlunda för de som har biologiska barn hemma, eftersom det placerade barnet då får möjlighet att interagera med andra barn och inte behöver känna sig ensamt eller utlämnat (IP-8). Ett familjehemspär (IP-10, 11) upplevde att barn har lättare att förstå varandra än vad man har som vuxen: ”Och sen ibland så är det ju lättare för barn att prata med andra barn istället för att prata med vuxna. De får ju lättare kontakt med varandra” (IP-10).

Trots att biologiska barn generellt sätt upplevs som positivt, som en tillgång, så är det inte alltid oproblematiskt. En familjehemsförälder förklarade, att ”svårigheten är väl egentligen att man inte ska favorisera sina egna barn och inte heller tvärtom, för det är ju lätt att det blir så” (IP-2). En annan uppehöll kring den ibland svåra gränsdragningen: ”Det är ju det här att man ska räkna till åt alla ... man får ju vara väldigt noga, gränsen är hårfin så att ens egna barn inte ska tycka att man lägger för mycket tid på familjehemsbarnen” (IP-8). IP-2 berättade att hon hade pratat med socialtjänsten kring svårigheten att behandla barnen lika:

IP-2: Nej, jag sa ju det att barnen, dom två är ju mina biologiska barn, jag har ju helt andra känslor för dom än vad jag har för honom och det förstod ju hon. Hon sa: ”det har jag ju full förståelse för, man har ju inte dom känslorna för ett barn som inte är biologiskt”.

Tidigare refererade IP-8 beskrev att hon hade väldigt lätt för att ta till sig barnen som placerades hos dem, men att hennes biologiska barn hade reagerat och tagit det hårt. Detta kan bättre förstås utifrån Nordenfors (2006) resonemang om hur föräldrar och barn relaterar olika till varandra, även inom samma familj. Hur föräldrarna förhåller sig till barnen i syskongruppen noteras av syskonen, och hur de upplever eller beaktar orättvisa handlingar från föräldrarnas sida kan skapa fientliga reaktioner inom syskongruppen. Då en familj tar emot ett annat barn i sitt hem är detta något som påverkar *alla* familjemedlemmar och nya system för att vardagen ska fungera skapas. Normer och vardagen ska anpassas efter den ”nya familjen”, vilket kan innebära stora förändringar hos en del, medan det i en del familjer knappt är ens märkbart. En del av barnen ser det placerade barnet som ett vanligt ”syskon” medan andra beskriver stora förändringar och svårigheter (ibid.).

5.5.4 Att fortsätta som familjehemsförälder trots negativa erfarenheter

Trots att det finns familjehemsföräldrar som lyfter fram negativa upplevelser i förhållande till socialtjänsten, så innehåller intervjuerna också flera positiva vittnesmål om de placerade barnen. Relationen till barnet som upptagit i familjen är ytterligare en anledning till att vilja fortsätta som familjehemsförälder, alldeles oavsett de konflikter som man kan ha med socialtjänsten i olika frågor. Följande två citat är talande exempel på detta, där fosterhemsföräldern lyfter fram den bakomliggande problematiken för att sedan vittna om den positiva utveckling som de unga har genomgått:

IP-5: Det är ju lite spänning också om man klarar det, alltså alla barn är väl snälla i sig själva, dom har varit vid fel plats vid fel tidpunkt eller har de fått fel föräldrar, men dom flesta går väl att lösa. Det finns vissa som inte gör det kanske men inte här i alla fall. Vi har en som tar studenten nu och en som läser till tandläkare, medan en är gift och har två barn, så där går det ju bra.

IP-6: /.../ han har varit hyperaktiv och de tänkte först placera honom i en sån där särskola, då han inte kunde sitta still. Nu går han natur, där han går andra året och han har bland det högsta betyget och är alltså helt fantastisk. Ja, jo, det är det verkligen, jag tycker det är så roligt. Och en härlig kille är det.

Det finns ytterligare exempel i våra intervjuer där fosterhemsföräldrarna pekar på de placerade *barnen* som orsaken till att man väljer fortsätta med sina uppdrag. Det finns ingen som säger sig göra det med hänsyn till *socialtjänstens* svårighet att exempelvis rekrytera nya familjehem.

Bakom beslutet att åta sig uppdraget att vara familjehem kan vi utifrån vår studie se att det ligger ett stort engagemang hos berörda familjehemsföräldrar. Ett exempel är följande uttalande som även visar på ett engagemang för barn som inte längre är placerade hos familjen: ”Vi får införskaffa, införa en sådan där återvändardag /.../ ja, det ska vi göra. Där vi bjuder in alla” (IP-5). Familjehemsföräldern berättade att de hade kontakt med *alla* barn som varit placerade hos dem, och att vissa barn ringde upp när de behövde någon att prata med. Ofta kom de och besökte familjehemmet under vissa helger.

Som familjehemsförälder tenderar man således att bli viktiga stödpersoner för barnen, även *efter* det att placeringen har avslutats, något som Höjer och Sjöblom belyser i sin artikel *Att*

stå på egna ben - om övergången från samhällsvård till vuxenliv (2011). Stödet som efterfrågades av dess unga gällde både praktisk hjälp i form av flytt och inköp, även rådgivning om praktiska, ekonomiska och känslomässiga frågor. Många av de som varit placerade i familjehem upplevde sig ha samma position i sina familjehem som de biologiska barnen, och att därför vända sig till familjehemsföräldrarna för råd och stöd kändes för dem självklart. Många, även kortare placeringar, har inneburit att det skapats en stabil relation till familjehemsföräldrarna som efter placeringens slut sågs som viktiga stödpersoner (ibid.).

5.6 Sammanfattning

Utifrån hur väl placeringarna fungerar efterfrågar familjehemsföräldrarna i vår undersökning olika typer behov av råd och stöd. Främst är det behovet av stöd i svåra frågor och i akuta/svåra situationer som lyfts fram, och att socialtjänsten i dessa lägen ska vara tillgängliga för att kunna förmedla detta stöd. Huruvida familjehemsföräldrarnas behov och önskemål tillgodoses varierar och tycks ytterst bero på vilken relation som man har till socialsekreteraren i övrigt. I de situationer där relationen och samarbetet fungerar sämre förefaller det i högre grad finnas en känsla hos familjehemsföräldrarna av att de har blivit dåligt bemötta och fått bristfälligt stöd, framför allt i akuta situationer.

Kritiken mot socialtjänsten om bristande tillgänglighet blir central i flertalet utsagor. Detta kan förklaras med att det inte förekommer några löpande stödinsatser eller handledning från socialtjänstens sida, då detta enbart sker på initiativ från familjehemmets sida. Råd och stöd efterfrågas därför främst i akuta situationer, vilket gör att socialtjänstens bristande tillgänglighet är problematiskt i ett läge när familjehemmet har ett verkligt behov av stöd. Många familjehemsföräldrar uppfattar att man i dessa situationer lämnas åt sitt öde och får klara av det efter bästa förmåga.

I de relationer som präglas av konflikter mellan familjehem och socialtjänst är möjligheten att erhålla och påverka en stödinsats mer begränsad. Vi kan anta att detta delvis beror på *hur* familjehemsföräldrarna framför sin kritik. I de fall där det finns en underliggande och långvarig konflikt mellan socialtjänst och familjehem, så påverkar detta socialtjänstens gensvar i flera olika frågor, exempelvis dess benägenhet att bevilja ersättning för vissa uppkomna tilläggsomkostnader. I de familjehem där relationen till socialtjänsten fungerar mindre bra, så är kon-

takten med skolan desto bättre. Utifrån vårt insamlade material kan vi se att skolan bekräftar i flera fall att familjehemsföräldrarna gör en bra insats för barn med en problemartad skolsituation.

Anledningen till att familjehemsföräldrarna fortsätter med uppdragen som familjehem grundar sig främst i en välvilja i förhållande till det placerade barnen och dess utsatthet, aktuellt i flera av utsagorna är också medvetenheten kring bristen på familjehem. Utöver detta finns det också andra faktorer som fungerar stödjande, exempelvis skolan och kontakter i familjehemets omgivning. Motivet till att fortsätta som familjehemsförälder, uppges sällan, eller aldrig grunda sig på hänsynstaganden i förhållande till socialtjänsten.

6. Avslutande diskussion

6.1 Inledning

I vår studie har vi använt oss av en kvalitativ metod för att undersöka familjehemsföräldrars egna upplevelser, erfarenheter och synpunkter om förekomsten och utformningen av råd och stöd ifrån socialtjänstens sida. Urvalet är målstyrt vilket innebär att vi valt ut deltagare utifrån olika inklusionskriterier som respondenterna skall uppfylla. Villkoret för att ingå i studien är att dessa har haft uppdrag som familjehem under minst ett års tid eftersom det annars är svårt att kunna förmedla substantiella erfarenheter. Tre socialsekreterare i två kommuner ombesörjde utskicket av vårt informationsbrev till totalt 22 familjehem. I erhöll i slutändan positiv respons från sex familjehem vilka var intresserade av att låta sig intervjuas. Därutöver kontaktade vi sedan ytterligare ett familjehem som hade hört talas om vår studie och som också önskade ställa upp. Vi genomförde således sju semistrukturerade intervjuer med totalt elva familjehemsföräldrar; i fyra av intervjuerna deltog båda familjehemsföräldrarna. Intervjuguiden utformades för att kunna besvara följande övergripande frågeställningar:

- Svarar dessa insatser, som de slutligen utformas, enligt familjehemsföräldrarna mot deras faktiska behov?
- Hur ser familjehemsföräldrarna på sin möjlighet att påverka utformningen av socialtjänstens handledning och stödinsatser?
- I vilka situationer är det enligt familjehemsföräldrarna särskilt viktigt att kunna påräkna snabba och direkta insatser från socialtjänstens sida?

Intervjuerna har spelats in och transkriberats ordagrant, varefter materialet har kodats och sorterats i olika huvudkategorier.

6.2 Slutsatser

För att återkoppla till våra frågeställningar och syftet kan vi utifrån vår studie påvisa brister då det gäller socialtjänstens löpande råd och stöd respektive när ”svåra” och akuta situationer uppkommer. I vår studie, i enighet med Eliasson och Wikströms (2005) slutsatser, är kritiken mot socialtjänstens bristande tillgänglighet central och återkommande. Vår undersökning visar att när det gäller råd och stödinsatser från socialtjänstens sida, så förutsätter detta att

behovet vid varje enskilt tillfälle initieras av familjehemsföräldrarna; löpande stödinsatser eller kontakter på initiativ från socialtjänsten förekommer inte. Besöken som socialtjänsten genomför enligt 6 kap. 7b § SoL är inte att jämföras med råd och stöd, eftersom det vid dessa tillfällen avser uppföljning av placeringen. Istället regleras frågan om stöd till familjehemsföräldrarna i 6 kap. 7a § SoL enligt vilken socialtjänsten ska ”lämna dem som vårdar sådana barn råd, stöd och annan hjälp som de behöver”. Genom att *reagera* först om familjehemmet påkallar behov av råd eller stöd, så förvandlas socialtjänsten till en *passiv* aktör enligt mottot ”vänta och se”. Situationen upplevs som frustrerande av familjehemsföräldrarna, eftersom de inte ens i akuta situationer anser sig kunna få kontakt med socialtjänsten. På så sätt känner de sig utelämnade att klara av alla bekymmer själva, trots att deras uppdrag emanerar från socialtjänsten.

Problemet är på intet nytt utan är ett återkommande tema i flera studier. I vissa fall beror den bristande tillgängligheten enbart på ett oförklarligt förbiseende från socialtjänstens sida och hade kunnat åtgärdas genom att tillse att samtliga familjehem fick vetskap att man utanför kontorstid och i akut uppkomna situationer kan kontakta kommunens socialjour. Det är anmärkningsvärt att inte ens en sådan basal och enkel information delges familjehemsföräldrarna. Möjligtvis kan detta förklaras med att socialtjänsten utgår från felaktiga antaganden vad gäller familjehemmens kunskap om hur kommunal social verksamhet är organiserad i alla dess delar.

Familjehemsföräldrarnas uppfattning om deras reella möjlighet att påverka utformningen av socialtjänstens handledning och stödinsatser är inte entydig. Möjligheten att påverka tycks generellt sett vara större hos de familjehem som har en grundmurat bra relation med socialtjänsten, och när så är fallet är det också lättare att få positivt gensvar i andra för familjehemmet viktiga frågor som inte är kopplade till råd och stöd.

De situationer som familjehemsföräldrarna i denna undersökning har upplevt som särskilt svåra respektive akuta är om den unge har en psykisk problembild eller rymmer, om relationen med barnets biologiska föräldrar är dålig eller bristfällig samt hur man hanterar egna känslor i förhållande till det placerade barnet. I de familjehem där samarbetet med socialtjänsten är mindre bra eller rent av dåligt visar det sig att kontakten med skolan är desto bättre och det är därifrån som de blir positivt bekräftade som familjehemsföräldrar.

6.3 Egna reflektioner

Vi har förhoppningar om att denna studie kan bidra till en ökad förståelse för hur relationen mellan familjehemmen och socialtjänsten kan komma att påverka utfallet av en placering. Genom att spegla denna fråga utifrån familjehemsföräldrarnas horisont framstår bristerna i tydlig dager. Det är angeläget att dessa brister tas på allvar och åtgärdas av socialtjänsten. Om så sker skulle detta förmodligen ha en positiv inverkan i arbetet att rekrytera nya familjehem. Genom att åtgärda dessa brister bidrar detta också till att skapa en tryggare och bättre vård för de unga.

Det är uppenbart att den enskilde socialsekreteraren har stor betydelse för familjehemsföräldrarna och deras möjlighet att kunna utföra sitt uppdrag på ett för dem och barnet godtagbart sätt. Skillnaderna som framträder i undersökningen vittnar om att kvaliteten i relationerna är personbundet, vilket innebär att familjehemssystemet ute i kommunerna är ”skakigt” utan någon fast struktur. Socialsekreterarnas benägenhet och möjlighet att utnyttja sitt handlingsutrymme bidrar förmodligen också till dessa skillnader förstärks, vilket enligt familjehemsföräldrarna i denna undersökning också kan noteras *mellan* socialsekreterare i en och samma kommun.

Eventuellt skulle relationen mellan socialtjänsten och familjehemsföräldrarna kunna förbättras och bli tryggare om det utvecklades ett löpande stöd. Därigenom skulle också känslan av att vara ”utlämnad” klinga av. Ett alternativ, om än dyrbart, är konsultstödd familjehemsvård som dock bör övervägas i särskilt svåra placeringar, t.ex. för barn med en psykiatrisk problembild.

Framöver vore det önskvärt att genomföra en bredare studie med ambitionen att belysa hinder för ett fungerande samarbete mellan familjehemsföräldrar och socialsekreterare och vad som krävs för att åtgärda detta. Forskning med denna inriktning är en bristvara (Vinnerljung et al. 2001). Frågan om kontinuerligt stöd till familjehemsföräldrar är central i detta sammanhang, då denna typ av stöd helt och hållet saknas, i varje fall för de familjehem som har ingått i denna studie. Det är inte tillfredsställande att stöd och handledning enbart kommer till stånd om familjehemsföräldrarna själva initierar det. Då det löpande stödet i stort sett inte existerar kan det tyckas att de kurser och möten som vissa kommuner trots allt erbjuder

familjehemsföräldrar rimligtvis måste vara obligatoriska att delta i.

Avslutningsvis vill vi understryka relationens betydelse och att ett väl fungerat stöd kan minska risken för oplanerade avbrott. Med avseende på samtliga parter (barnet, familjehemsföräldrarna och socialtjänsten) anser vi det vara av yttersta vikt att detta stöd utvecklas och förbättras.

7. Referenslista

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011) *Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) Handbok i kvalitativa metoder.* Malmö: Liber.

Andersson, Gunvor & Swärd, Hans (2008) *Etiska reflektioner I: Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans, Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red.). Forskningsmetodik för socialvetare.* Stockholm: Natur och Kultur.

Barth, R. & Berry, M. (1988) *Adoption and disruption. Rates, risks and responses.* New York: Aldine de Gruyter.

Bergmark, Åke (1998) *Nyckelbegrepp i socialt arbete.* Lund: Studentlitteratur.

Boyd, Jr L. & Remy, L. (1978) "Is foster parent training worthwhile?" *Social Service Review*, June 1978, s. 275-296.

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder.* Andra uppl. Malmö: Liber.

Eastman, Kathleen (1982) "Foster Parenthood: A Nonnormative Arrangement". *Marriage and Family Review*. Vol 5.2, 1982, pp. 95-120.

Eliasson, Benitha & Wikström, Petra (2005) *Att vara familjehem, kontaktfamilj och kontaktperson i Östra Norrbotten: en beskrivande studie av kontakten och mötet med socialtjänsten.* (FoU-rapport 2005:27) Norrbotten: Kommunförbundet.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran (2011) *Intervjuer. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.). Handbok i kvalitativa metoder.* Malmö: Liber.

Fastman, Niko (2004) *Fungerar familjehemsvården för ungdomar?* Stockholm: Stiftelsen Credo.

Gehl, Jan (2001) *Life between buildings.* Köpenhamn: Arkitektens Forlag. The Danish Architectural Press.

Goerge, R. (1994) "The effect of public child welfare worker characteristics and turnover on discharge from foster care." I Barth R, Duerr Berick J & Gildbert N (red.) *Child Welfare Research Review*, vol 1. New York: Columbia University Press.

Goffman, Erving (1955) "On Face-work: An Analysis of Ritual Elements of Social Interaction." *Psychiatry: Journal for the Study of Interpersonal Processes* 18 (3), s. 213-231.

Goffman, Erving (1967/1970) *När människor möts.* Stockholm: Aldus/Bonnier.

Goffman, Erving (1959/2009) *Jaget och maskerna: En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Nordstedts.

Högdin, Sara & Wåhlander, Eva (2003) *Familjeliv som yrkesliv: en enkätstudie av familjehemmen i Solna stad*. (FoU-rapport 2003:2).

Höjer, Ingrid (2001) *Fosterfamiljens inre liv*. Doktorsavhandling. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Höjer Ingrid (2003) *Fosterfamiljen*. I: Bäck-Wiklund, Margareta & Johansson, Thomas (red.) *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och Kultur.

Höjer, Ingrid (2012) *Ett ifrågasatt föräldraskap*. I: Helena Johansson & Margareta Bäck-Wiklund (red.) *Att fostra familjen: en grundbok om styrning, föräldraskap och socialtjänst* Malmö: Liber.

Höjer, Ingrid & Johansson, Helena (2013) "School as an opportunity and resilience factor for young people placed in care." *European Journal of Social Work*, 16 (1) s. 22-36.

Höjer, Ingrid & Sjöblom, Yvonne (2011) "Att stå på egna ben- om övergången från samhällsvård till vuxenliv." *Socialvetenskaplig tidskrift*, (1) s. 24-41.

Johansson, Helena (2006) *Brist på manliga förebilder. Dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*. Doktorsavhandling. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning och socialt arbete*. Malmö: Liber.

Lindqvist, Rafael & Nygren, Lennart (2006) *Social teori och socialt arbete*. I: Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red.) *Socialt arbete: en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.

Löfstrand, Ingrid (2009) *Professionellt föräldraskap: samhälleliga förutsättningar för familjehem för tonåringar*. Avhandling. Luleå: Institutionen för arbetsvetenskap, Luleå tekniska universitet.

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Månsson, Sven-Axel (2013) *Interaktionistiska perspektiv på studiet av sociala problemprocesser, karriärer och vändpunkter*. I: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Malmö: Liber.

Nordenfors, Monica (2006) *Ett reflexivt syskonskap: en studie om att växa upp tillsammans med fostersyskon*. Doktorsavhandling. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Pardeck, John T. (1984a) "Multiple placement of children in foster family care: an empirical analysis." *Social Work*, 29 (6), s. 506-509.

Pardeck, John T. (1984b) "An exploration of factors associated with the stability and continuity of the foster care system in the United States." *International Social Work*, 27 (1), s. 5-9.

Persson, Britt (1991) *Det förstärkta familjehemmet*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.

Persson, Anders (2012) *Ritualisering och sårbarhet – ansikte mot ansikte med Goffmans perspektiv på social interaktion*. Malmö: Liber.

Pickin, Lauren, Brunsdon, Vivienne & Hill, Rowena (2011) "Exploring the emotional experiences of foster carers using the photovoice technique." *Adoption & fostering*, 35 (2), s. 61-75.

Rummel, Rudolph Joseph (1976) *Understanding conflict and War*. Vol. 2: The Conflict Helix. Kapitel 9. New Jersey: John Wiley & Sons.

Socialstyrelsen (2012a) *Barn och unga - insatser år 2012*, Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2012b) *Barn och unga i familjehem och HVB – handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2012c) *Oplanerade avbrott i familjehemsplaceringar av yngre barn och långvarigt placerade barn*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2012d) *Socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOSFS 2012:11. *Socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende*. Föreskrifter och allmänna råd. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2014:3. *Boende utanför det egna hemmet - placeringsformer för barn och unga*. Stockholm: Delbetänkande av Utredningen om tvångsvård för barn och unga.

Stone, N. & Stone, S. (1983) The prediction of successful fosterplacement. *Social Casework: The Journal of Contemporary Social Work*, 64 (1) s. 11-17.

Vetenskapsrådet (u.å.) *Forskningsetiska principer*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Vinnerljung, Bo, Sallnäs, Marie & Kyhle Westermark, Pia (2001) *Sammanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och institution*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Wåhlander, Eva (1990) *Familjehem - stöd och hjälp*. FoU-rapport. Stockholm: Stockholms socialförvaltning.

Bilaga 1 - Intervjuguide

Inledning:

Tack för att ni ställt upp. Syftet med denna studie är att ta reda på familjehemsföräldrars upplevelser av råd och stöd av socialtjänsten. Studien är frivilligt, ni är anonyma och kan när som helst välja att avbryta. Materialet kommer endast användas i uppgiften.

För att intervjun ska bli tydligare kommer en av oss hålla i den medan den andra kommer fokusera på följdfrågor. För att vi ska kunna transkribera korrekt kommer vi att spela in materialet. Är det något ni undrar?

Bakgrund:

Hur länge har ni varit familjehemsföräldrar?

Hur många barn har ni haft placerade hos er?

- Hur upplever ni att de tidigare placeringarna har varit i förhållande till era förväntningar?
(- Av vilken/a anledningar avslutades placeringen/arna? Vem tog initiativet?)

Har ni några egna barn?

- Ålder?
- Har ni upplevt att detta har någon påverkan på placeringen/arna?
-I sådana fall, på vilket sätt?

Allmänt idag:

Hur gammalt är barnet/en som ni har placerade hos er idag?

- Hur gammalt var barnet/en när det/de placerades hos er?

Vad hade ni för förväntningar på socialtjänsten när ni valde att bli familjehemsföräldrar?

- Anser ni att det stämmer överens med era erfarenheter? – Ge exempel!

Fick ni någon ”grundutbildning” som familjehemsförälder?

Hur upplevde ni bemötandet från socialtjänsten när ni ansökte om att bli familjehemsförälder/rar och under utredning?

Hur ser kontakten ut mellan er och socialtjänsten?

Har denna kontakt förändrats över tiden?

Hur skulle ni vilja beskriva er upplevelse av råd och stöd ifrån socialtjänsten idag?

I vilka situationer har ni haft behov av stöd och handledning från socialtjänsten?

- Kan du berätta om en sådan situation?
- Hur reagerade socialtjänsten på er begäran?
- Svarade detta mot ert behov?

[Om man inte fått något stöd eller mycket sällan, eller att det har skett för sent]:

- Har socialtjänsten fortsatt med att vara senfärdiga med att ge er stöd i akuta lägen?

Har ni övervägt att upphöra med att vara familjehem? Om ja: Varför detta? Varför har ni ändå fortsatt?

- Hur har relationen till socialtjänsten påverkats av dessa situationer? Kan ni ge exempel?

Riskfaktorer:

Vilka situationer har ni upplevt som svåra i rollen som familjehemsförälder?

- Hur hanterade ni det? Var socialtjänsten aktuellt som stöd?

Hur upplever ni att kontakten fungerar med barnets/ens vårdnadshavare?

- Vad har varit svårt i kontakten med den biologiska familjen? Vad har fungerat bra?
- Hur ser ni på behov av stöd i kontakten med barnets biologiska familj?
- Hur ser ni på behov av stöd i att hjälpa fosterbarnet att upprätthålla kontakt med sin familj?

Hur fungerar kontakten med förskola/skolan?

- Anser ni att socialtjänsten skulle kunna göra något mer för att underlätta för er som familjehemsföräldrar till skolbarnet? I så fall på vilket sätt?
(om bra, har socialtjänsten varit en bidragen del till detta?)

Hur ofta är barnets socialsekreterare på besök/har enskilda samtal?

- Vilka frågor brukar tas upp då?
- Anser ni det vara givande?
- Uppfattar ni att det är tillräckligt?

Har ni ytterligare någon kontakt ex. via telefon eller mail och i sådana fall hur ofta?

På vems initiativ sker de olika kontakterna?

Vad anser ni om möjligheten att få kontakt med socialsekreteraren/socialtjänsten?

- Vid akuta situationer?
- Under helger?
- Under kvällar?
- Under semestrar?

Hur skulle ni önska att kontakten mellan er och socialtjänsten såg ut?

Avslutning:

Har ni något mer som ni vill säga när det gäller behovet av stöd och handledning från socialtjänstens sida?

Skulle det vara okej att vi återkommer om det finns behov av kompletterande frågor?

Bilaga 2 - Informationsbrev

Hej!

Vi är två studenter, Linnéa Bengtsson och Ida Berglund, som läser på socionomprogrammet vid Lunds universitet. Vi ska nu genomföra vårt självständiga examensarbete för att belysa sociala företeelser i samhället. Vi kommer att fokusera på familjehemsföräldrar, och det är därför som vi nu vänder oss till dig/er med denna förfrågan.

Genom intervjuer med familjehemsförälder kommer vi att undersöka deras uppfattningar om och erfarenheter av socialtjänstens insatser till familjehemmen i form av exempelvis handledning och stöd.

Deltagandet i intervjuerna är helt frivilligt, vilket innebär att du/ni har möjlighet att när som helst ta tillbaka samtycket att delta i intervjun. Vidare har du/ni möjlighet att avstå från att besvara enskilda frågor under intervjuns gång. Intervjun kommer att spelas in och transkriberas ordagrant. Intervjumaterialet kommer endast att användas i uppsatsen, där ditt/ert namn kommer att anonymiseras. Ingen obehörig person kommer att ha tillgång till vare sig utskriften eller ljudfilen. Materialet kommer att förstöras efter det att uppsatsen har godkänts av universitetets examinator.

Vi hoppas att du/ni är intresserade av att delta i vår studie! Kontakta oss gärna snarast – dock senast den 17 april – så att vi kan boka in en lämplig tid för intervju. Plats och tid sker via överenskommelse. Kontakta Linnéa Bengtsson, tel. 0760-XXXXXX (epost: linnea.bengtsson.921@student.lu.se) eller Ida Berglund, tel. 0761-XXXXXX (epost: ida.berglund.174@student.lu.se). Vår handledare är universitetslektor Weddig Runquist, tel. 0723-XXXXXX (epost: weddig.runquist@lnu.se).

Kontakta oss gärna om du/ni önskar kompletterande upplysningar eller om något i övrigt är oklart.

Tack på förhand!

Med bästa hälsningar

Linnéa Bengtsson och Ida Berglund

Bilaga 3 - Påminnelsebrev

Hej!

Vi skickade förra veckan ut ett brev med en förfrågan till dig/er som familjehemsförälder och skickar nu ut en påminnelse. Hör gärna av er om du/ni kan tänka er att ställa upp eller har några frågor!

Vi är två studenter, Linnéa Bengtsson och Ida Berglund, som läser på socionomprogrammet vid Lunds universitet. Vi ska nu genomföra vårt självständiga examensarbete för att belysa sociala företeelser i samhället. Vi kommer att fokusera på familjehemsföräldrar, och det är därför som vi nu vänder oss till dig/er med denna förfrågan.

Genom intervjuer med familjehemsförälder kommer vi att undersöka deras uppfattningar om och erfarenheter av socialtjänstens insatser till familjehemmen i form av exempelvis handledning och stöd.

Deltagandet i intervjuerna är helt frivilligt, vilket innebär att du/ni har möjlighet att när som helst ta tillbaka samtycket att delta i intervjun. Vidare har du/ni möjlighet att avstå från att besvara enskilda frågor under intervjuens gång. Intervjun kommer att spelas in och transkriberas ordagrant. Intervjumaterialet kommer endast att användas i uppsatsen, där ditt/ert namn kommer att anonymiseras. Ingen obehörig person kommer att ha tillgång till vare sig utskriften eller ljudfilen. Materialet kommer att förstöras efter det att uppsatsen har godkänts av universitetets examinator.

Vi hoppas att du/ni är intresserade av att delta i vår studie! Kontakta oss gärna snarast – dock senast den 17 april – så att vi kan boka in en lämplig tid för intervju. Plats och tid sker via överenskommelse. Kontakta Linnéa Bengtsson, tel. 0760-XXXXXX (epost: linnea.bengtsson.921@student.lu.se) eller Ida Berglund, tel. 0761-XXXXXX (epost: ida.berglund.174@student.lu.se). Vår handledare är universitetslektor Weddig Runquist, tel. 0723-XXXXXX (epost: weddig.runquist@lnu.se).

Kontakta oss gärna om du/ni önskar kompletterande upplysningar eller om något i övrigt är oklart. Tack på förhand! Med bästa hälsningar

Linnéa Bengtsson och Ida Berglund

Bilaga 4 - Kodningsschema

Kategorier

Intervju 2

Behov:

Grundutbildning

Handledning

67-68, 226-227

Råd och stöd

176-178, 218-222

Information

156-157

Kontakt

Insatser

Ev. citat

Nöjda med:

Socialtjänstens bemötande

885-888

Socialtjänstens tillgänglighet

95-96, 675-676

Socialtjänstens information

Råd och stöd ifrån socialtjänsten

101-102, 246, 285-288, 292-294, 520-522, 544, 814-818, 831-832

Delaktighet biologiska föräldrar

594-599, 619-620

Delaktighet i skolan

Möjlighet att påverka

Ev. citat

Missnöjda med

Socialtjänstens bemötande

189-193

Socialtjänstens tillgänglighet

94, 144-146, 172-178, 672-675, 677-684

Socialtjänstens information

80-83, 86-90, 109-113, 116-119, 156-157, 179-181, 183-186, 223-224

Råd och stöd ifrån socialtjänsten

72-73, 75-78, 106, 244-245, 251-254, 272-274, 277-279, 281, 373, 742

Delaktighet biologiska föräldrar

Delaktighet i skolan

388-389, 393-394

Möjlighet att påverka

188-189, 836-842

Ev. citat

72-73, 246-247, 704-705, 926-927

Önskat läge:

Socialtjänstens tillgänglighet

687-688

Socialtjänstens information	163-165, 684-686, 694-702, 717-728, 736-737, 740-741
Råd och stöd ifrån socialtjänsten	692-693, 741-742, 920-921
Delaktighet biologiska föräldrar	
Delaktig i skolan	
Möjlighet att påverka	
Ev. citat	

Övervägt att upphöra som familjehem	451-455, 472-475
Varför fortsatt?	475-480, 489-496, 499-500
Påverkat relation till socialtjänst?	538-545, 554-558
Extra insats från socialtjänst?	476-478
Ev. citat	

Förväntningar på socialtjänsten

Tidigare förväntningar	55-57
Positivt överraskade	
Negativt överraskade	60, 62-65, 68, 70-73, 75-76, 381-382, 388-389
Ev. citat	

Svåra situationer

Exempel på svåra situationer	86, 179-181, 221, 757-758, 845-847, 849-850, 860-866
Hur hanterades det?	92-93, 205-207, 271, 870-873
Var socialtjänsten delaktig?	92-93, 269-270, 354-356, 872-873, 885-888
Ev. citat	

Förklaringar till

Fungerar bra	241-243, 551-553, 571
Fungerar mindre bra	137-138, 190-191, 248-249, 338, 468, 497-498, 500-501, 567-570

Kategorier

Intervju 3

Behov:

Grundutbildning	
Handledning	46-47, 359-361, 363-366, 408-409, 423-424,
Råd och stöd	271-276, 296-299

Information

Kontakt

Insatser

Nöjda med:

Socialtjänstens bemötande

Socialtjänstens tillgänglighet 170-172, 185, 187-192, 229, 632-636, 649-654

Socialtjänstens information 616-617

Råd och stöd ifrån socialtjänsten 20-23, 115-116, 156-159, 165-169, 229, 242-244, 268-273, 307-309

Delaktighet biologiska föräldrar 342-344, 349-351, 356-359, 361-362

Delaktighet i skolan 541-544, 553-559

Möjlighet att påverka 1-15, 30-34, 36-37, 244, 701-705

Ev. citat 528-535, 557-558

Missnöjda med

Socialtjänstens bemötande 246-250, 278-280, 282-286

Socialtjänstens tillgänglighet 172-174, 186-187, 405-406, 650-652

Socialtjänstens information 292-294, 656-660

Råd och stöd ifrån socialtjänsten 141-142, 146-147, 150-153, 245-250, 427-432

Delaktighet biologiska föräldrar

Delaktighet i skolan

Möjlighet att påverka

Ev. citat 247-251, 279-281, 428-433

Önskat läge:

Socialtjänstens tillgänglighet

Socialtjänstens information

Råd och stöd ifrån socialtjänsten 160-165, 427-430, 696

Delaktighet biologiska föräldrar

Delaktig i skolan 558-566, 696

Möjlighet att påverka

Ev. citat

Övervägt att upphöra som familjehem 437-441

Varför fortsatt? 442-445

Påverkat relation till socialtjänst?	464-469
Extra insats från socialtjänst?	442-445
Ev. citat	

Förväntningar på socialtjänsten

Tidigare förväntningar	118-119, 123-124, 129-131, 153-156, 273-276
Positivt överraskade	112-117, 126, 131-136, 156-160, 179-182
Negativt överraskade	60, 62-65, 68, 70-73, 75-76, 381-382, 388-389
Ev. citat	

Svåra situationer

Exempel på svåra situationer	262-264, 296-298, 409-410, 473-478, 690-692
Hur hanterades det?	262-264, 304, 692-694
Var socialtjänsten delaktig?	
Ev. citat	

Förklaringar till

Fungerar bra	42-43, 72-73, 76-78, 170-172, 184-185, 207-208, 498-503, 518-522
Fungerar mindre bra	119-121, 131-132, 172-174,